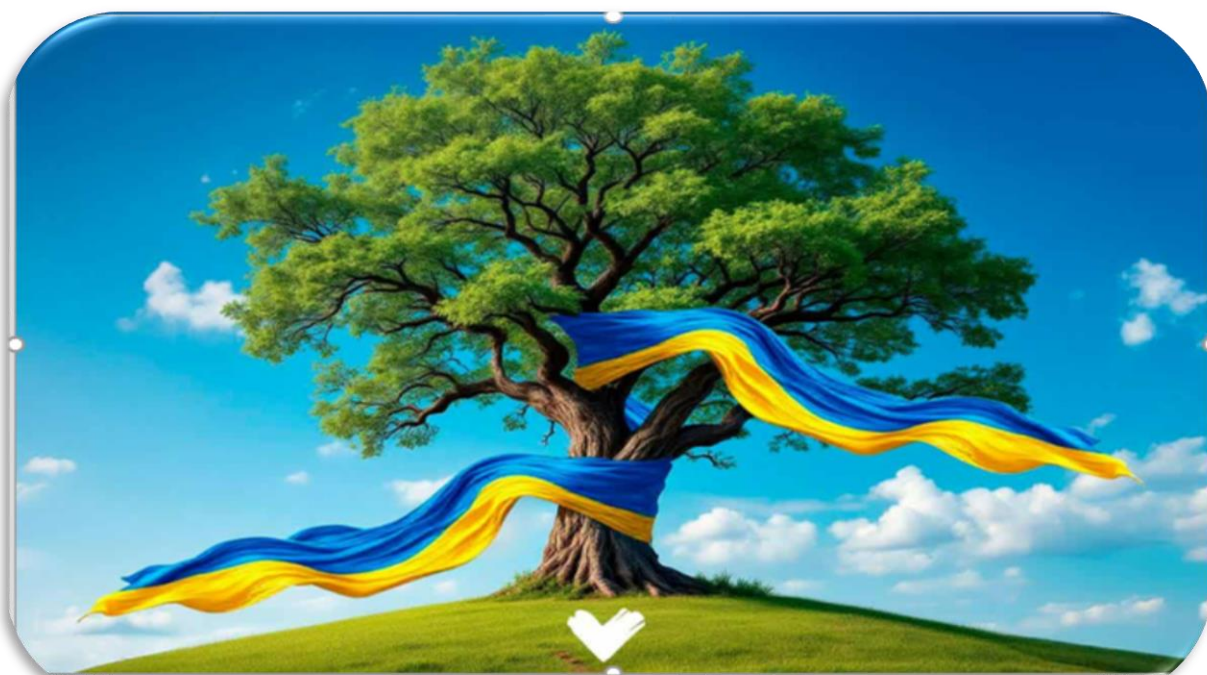

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ РАДИ»

МОЄ ВЕЛИКЕ БАЖАННЯ – БУТИ ЛЮДИНОЮ

**Матеріали обласних педагогічних читань з гуманної
педагогіки**

Черкаси-2026

УДК 37.013.2

Рекомендовано до друку вченою радою КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Протокол № 2 від 03 червня 2026 року

УКЛАДАЧ:

Гаряча С.А., завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Андрющенко Т. К., завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор педагогічних наук, професор;

Мединська В.М., консультант комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Черкаської міської ради

М 74 Моє велике бажання – бути людиною. Матеріали обласних педагогічних читань з гуманної педагогіки / уклад. С.А. Гаряча. Черкаси: вид. – во «ЧОППОП ЧОР». 56 с.

У збірнику представлено матеріали обласних педагогічних читань з гуманної педагогіки, об'єднані стрижневою ідеєю виховання цілісної, гармонійної та духовно багатой особистості. Пропоноване видання є живим віддзеркаленням досвіду та філософських пошуків педагогів-практиків. У вміщених виступах учителі діляться дієвими інструментами формування ціннісних орієнтирів учнів, розкривають глибинну суть гуманного підходу в сучасній школі та пропонують ефективні шляхи розвитку дитячої особистості. Публікації охоплюють практичний досвід, авторські розмисли та методичні знахідки, де кожен матеріал – це поєднання серця і розуму, спрямоване на створення емоційно комфортного освітнього простору.

Видання адресоване педагогічним працівникам, методистам, керівникам освітніх закладів та всім освітянам, які шукають натхнення для модернізації навчання на засадах любові, поваги та взаєморозуміння.

ЗМІСТ

Слово до читача: Педагогіка, що зігриває серця.....	3
<i>ГАРЯЧА Світлана</i> Бути людиною – головний урок педагогіки ХХІ століття. Про Обласні читання з гуманної педагогіки як простір професійного діалогу та осмислення цінностей сучасної освіти.....	5
<i>МАТЯШУК Валентина</i> Пастки мислення на шляху до себе.....	12
<i>БОНДАР Ніна</i> Уроки серця: як любов творить майбутнє.....	20
<i>ШУКРУТА Наталя</i> Берегині дитинства у воєнну добу.....	25
<i>КУЗНЄЦОВА Інна</i> Хто не жив посеред бурі – той ціни не знає силі...	28
<i>ЛЯСКІВСЬКА Лариса</i> Гуманний простір через призму вивчення мистецтва.....	32
<i>ГАРНАГА-ГУДКОВА Неля</i> Бути людиною – це вибір щодня.....	36
<i>КОЛОМІЄЦЬ Оксана</i> Учитель, діти, війна: джерела нашої стійкості	39
<i>ПРИШЛЮК Алла</i> Мистецтво бути людиною.....	41
<i>ЧЕБАН Тетяна</i> Учитель як провідник моральних цінностей.....	45
<i>РУДЬ Людмила</i> На відстані слова.....	49
Післяслово.....	54

Слово до читача: Педагогіка, що зігриває серця

Ми живемо у складну, динамічну й сповнену викликів епоху, яка щодня випробовує нас на міцність. У часи, коли зовнішній світ вимагає від людини адаптивності та технологічної стійкості, освіта постає перед своїм найголовнішим, фундаментальним покликанням – зберегти й примножити людяність. Сучасна школа має бути не просто простором для трансляції знань, а фортецею духовності, емоційної безпеки та психологічного затишку.

Ця збірка матеріалів обласних педагогічних читань – не звичайний виклад методичних рекомендацій. Це живий, вистражданий і натхненний досвід учителів-практиків, які щодня своїм словом і ділом доводять: гуманна педагогіка залишається надійною опорою для дитини. Гортаючи сторінки посібника, ви побачите, як глибокі теоретичні засади філософії серця трансформуються у конкретні виховні інструменти, терапевтичні ігри та хвилини щирого спілкування на уроках.

Думки авторів збірника звучать в унісон, формуючи єдиний маніфест сучасної української школи. Як влучно зазначає одна з учасниць читань: *«Ми живемо у час, коли світ потребує не лише розумних, а насамперед добрих і чуйних людей. Саме навчальний заклад має стати тим місцем, де дитина відчуває любов, прийняття і віру у власні сили. Гуманна педагогіка повертає нам головне – розуміння, що серце вчителя є тим світлом, від якого запалюються серця дітей. Гуманна педагогіка – це педагогіка серця...»*

Матеріали посібника переконують: плекання стійкості та ментального здоров'я учнів починається з простої, але глибинної речі – з поваги до особистості дитини. Учителі діляться практичними кейсами, зокрема досвідом інтеграції провідних психотерапевтичних ігрових методик (як-от розробки ГО «Смарт Освіта» та Світлани Ройз) у щоденне навчання. Це свідчить про високу професійну культуру наших педагогів, які вміють поєднувати класичні гуманістичні традиції з інноваційними підходами сьогодення.

Видання охоплює широку палітру думок, орієнтованих на створення гуманного освітнього середовища. Воно стане в нагоді кожному, хто шукає практичних підказок, як підтримати учня, як повернути радість пізнання у шкільні класи та як зберегти світло в душі дитини, попри будь-яку неgodу.

Нехай цей посібник буде для вас джерелом натхнення, професійної стійкості та нових педагогічних відкриттів!

Світлана ГАРЯЧА,
завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної
ради», кандидат педагогічних наук, Лицар Гуманної Педагогіки

БУТИ ЛЮДИНОЮ – ГОЛОВНИЙ УРОК ПЕДАГОГІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

***Про Обласні читання з гуманної педагогіки як простір
професійного діалогу та осмислення цінностей сучасної освіти***

Моє велике бажання – бути людиною. Багато зустрічаю осіб, але мало
серед них людей у повному значенні того слова. Зустрівшись із такою
людиною, ви відходите від неї кращі.

Блаженніший Любомир Гузар

У сучасному світі, де освітній процес часто вимірюється результатами, рейтингами та цифровими показниками, гуманна педагогіка нагадує про головне – про Людину як серцевину освіти. Саме ця думка стала провідною під час обласних читань з гуманної педагогіки, що зібрали педагогів, керівників освітніх закладів, методистів і науковців для щирого професійного діалогу. Учасники заходу розмірковували над вічними цінностями виховання, місією вчителя в умовах сучасних викликів і тим, як зберегти у школі простір добра, любові й поваги до особистості дитини.

Захід традиційно проходить на базі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», Обласного центру Гуманної Педагогіки, часто – за участі представників Всеукраїнської громадської організації «Всеукраїнська асоціація гуманної педагогіки», Інституту проблем виховання НАПН України.

Як кожне добре дерево має свої корені, так і ці читання мають свої витoki – історію, що бере початок у становленні гуманної педагогіки як філософії любові до Дитини.

ДО ВИТОКІВ ІСТОРІЇ

Історія педагогічних читань з гуманної педагогіки тісно пов'язана з розвитком самого гуманно-особистісного напрямку в педагогіці. В контексті України ключові моменти виникнення цього руху пов'язані з такими іменами:

1. Витоки ідеї (Шалва Амонашвілі)

Основною філософською та практичною базою для Гуманної Педагогіки є ідеї видатного педагога, академіка **Шалви Олександровича Амонашвілі**. Він розробив концепцію гуманно-особистісного підходу до дитини ще у 60-70-х роках XX століття. Його система ґрунтується на трьох "китах":

- Любов до дитини.
- Особистість дитини як найвища цінність.
- Співробітництво вчителя і учня.

2. Заснування Читань

Сама традиція проведення **Міжнародних педагогічних читань з гуманної педагогіки** (зазвичай під керівництвом Ш. О. Амонашвілі та його послідовників) виникла як форма обміну досвідом та популяризації цієї філософії серед широкого кола вчителів. Ці читання стали місцем, де педагоги з різних країн збираються, щоб обговорити, як втілювати принципи гуманності у реальному освітньому процесі.

3. Поява в Україні

Гуманна педагогіка знайшла багато прихильників в Україні, оскільки її ідеї гармонійно перегукуються з українською класичною педагогічною спадщиною, зокрема з роботами **Василя Сухомлинського**.

- **Початок 90-х:** Після здобуття Україною незалежності інтерес до альтернативних та гуманних моделей виховання значно зріс.
- **Регіональний рух:** Обласні та регіональні читання, як ті, що проводяться на базі Черкаського ОІПОПП, почали виникати як відповідь на запит педагогів на нові, більш духовні та особистісно орієнтовані методики. Вони стали місцем, де українські вчителі адаптують світові гуманно-педагогічні ідеї до національного контексту та викликів.
- **Всеукраїнська громадська організація «Всеукраїнська асоціація гуманної педагогіки»** та Обласний центр гуманної Педагогіки відіграли ключову роль у науково-методичному забезпеченні та організації цих зустрічей, забезпечуючи їх високий науковий рівень.

Черкаські Обласні читання є частиною цієї потужної традиції. Від перших зустрічей до сьогодні обласні читання з гуманної педагогіки пройшли шлях становлення й утвердження, перетворившись на вагомий освітянський форум. Сьогодні вони об'єднують педагогів різних поколінь, для яких гуманність є не лише

професійним принципом, а й життєвою філософією. Отже, конкретно про головне.

ОБЛАСНІ ЧИТАННЯ З ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ – 2025

Зазначена вище тема цьогорічних Обласних читань розкривалася через такі основні напрямки:

1. **Сенси та цінності Гуманної Педагогіки, як створювати гуманний освітній простір.** Учасники обговорили, як трансформувати освітнє середовище, щоб воно стало справжнім простором любові, гідності та поваги до дитини як до найвищої цінності, навіть коли навколо панує напруга та невизначеність.

2. **Людський вимір нашого життя. Випробування та їх проходження. Як бути людиною.** Цей напрямок заглибився у питання внутрішньої стійкості, морального вибору та збереження людяності перед обличчям глобальних викликів і особистих втрат. Йшлося про те, як виховати у собі та у дітей здатність бачити світло навіть у найтемніші часи.

3. **Учитель, діти та війна. Джерела нашої стійкості.** Центральне місце було відведено ролі вчителя як духовного наставника. Обговорювалися практичні методики підтримки психічного здоров'я дітей та педагогів, пошук внутрішніх резервів та джерел надії, які дозволяють не лише вистояти, а й продовжувати якісно навчати та виховувати справжніх громадян України.

Ключове значення філософії "Бути людиною"

Ключове значення філософії "Бути людиною" для провідних науковців України і педагогів Черкаської області, особливо в контексті Гуманної Педагогіки та сучасних викликів (як було зазначено у темах читань), полягає у переорієнтації освітнього процесу з передачі знань на формування особистості з високими моральними якостями та внутрішньою стійкістю.

У ході заходу розглядалися такі питання як «Сенси та цінності Гуманної Педагогіки», «Уроки серця: як любов творить майбутнє», «Формування етичних цінностей в умовах цифрового суспільства: Гуманна Педагогіка як моральний компас для сучасних дітей», «Гуманний освітній простір крізь призму вивчення мистецтва», «Мистецтво бути людиною», «Щоб стати Людиною, потрібно в собі виховати людину», «На відстані слова», «Хто не жив посеред бурі-той ціни не знає сили», «Сила прикладу: вчитель як провідник моральних цінностей», «Волонтерство як простір гуманної педагогіки», «Країна душ, обпалених війною», «Війна залишає найглибші рани не на землі,

а в серцях дітей», «Берегині дитинства у воєнну добу», «Учитель і сьогодні», «Стійкість серця. Вчитель і діти у час війни», «Життя без випробувань не має сенсу», «Мій шлях», «Пастки мислення на шляху до себе», «Бути людиною – гуманістичний виклик сучасності».

Особлива увага зверталася на тему війни і роль учителя в школі. Адже російсько-українська війна трансформувала школу з місця суто для здобуття знань на простір боротьби за ментальне здоров'я та національну ідентичність, де роль учителя стала критично важливою для збереження покоління: педагог сьогодні є не лише надавачем знань, але й первинним психологом, який допомагає дітям керувати тривогою, навчає навичкам самодопомоги в укриттях та підтримує їхню віру в перемогу, а також провідником історичної правди, формуючи стійку, патріотичну особистість, здатну до критичного мислення, що є життєво необхідною основою для майбутньої відбудови України на засадах гідності та етики. Як зазначила завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Обласного інституту, кандидат педагогічних наук, «Відмінник освіти України», віце-президент Всеукраїнської культурно-освітньої асоціації Гуманної Педагогіки, Лицар Гуманної Педагогіки **Світлана Анатоліївна Гаряча**, «Учитель у воєнний час – це той, хто щодня сіє зерно Людяності у душі дітей. І саме це зерно – наша найбільша і найміцніша зброя, наше нездоланне джерело стійкості». І ключовим завданням освітнього процесу стає створення **гуманного простору**, заснованого на принципах **Гуманної Педагогіки**. Це вимагає відмови від авторитарності на користь **педагогіки співробітництва** (діалог, спільна діяльність), перетворення уроку на **радість пізнання** та пошук Істини, а також використання **оцінки як інструменту заохочення** (наголос на процесі, а не лише на результаті). Зрештою, **особистість педагога** є основою цього простору: він має постійно працювати над власним духовним самовдосконаленням, володіти **«Мовою Серця»** та демонструвати **співпереживання (емпатію)**, що дозволяє виховувати в дітях ту Людяність, яка є **«найбільшою і найміцнішою зброєю»** української нації. Як було презентовано, для формування гуманного простору потрібно дотримуватись таких принципів:

1. Педагогіка співробітництва.

- ❖ **Відмова від авторитарності. Вчитель – не контролер, а Старший Друг, Помічник,**
- ❖ **Наставник. Це діалог, а не монолог.**
- ❖ **Спільна діяльність і прийняття рішень.**

2. Урок як життя.

❖ Урок має бути насичений радістю пізнання, пошуком Істини, а не лише передачею знань. *Мета – запалити іскорку інтересу та здивування.*

❖ «Ефект здивування».

3. Оцінка як заохочення.

❖ Оцінка має бути якісною, а не кількісною (бали).

❖ Наголос на процесі, а не лише на результаті. Помилка – це крок до знання, а не трагедія.

4. Роль педагога: «Бути Людиною» для інших

❖ Моральний імператив: педагог повинен постійно працювати над власним духовним самовдосконаленням. Не можна вимагати від дитини того, чого не робиш сам.

❖ Мистецтво спілкування:

❖ «Мова Серця»: уникайте іронії, сарказму, підвищеного тону; говоріть з повагою, звертаючись до кращого в дитині.

❖ Співпереживання (емпатія): здатність побачити світ очима дитини, відчувати її страхи та радощі.

Справді, ключове значення філософії «Бути людиною» для педагогів, особливо в контексті Гуманної Педагогіки та сучасних викликів, полягає у переорієнтації освітнього процесу з простої передачі знань на глибоке формування особистості з високими моральними якостями та незламною внутрішньою стійкістю. Ця філософія пропонує вчителям методологічну основу для виховання покоління, яке, керуючись принципами гідності, любові та етики, буде здатне не лише витримати випробування сьогодення, а й свідомо будувати майбутнє України, де людяність є найвищою цінністю. Розглянемо основні аспекти:

1. Гуманізація Освітнього Процесу

Філософія "Бути людиною" повертає педагога до його **першочергового завдання** – не лише вчити, а й виховувати.

- **Дитина як Цінність:** Для вчителя це означає безумовне прийняття дитини, визнання її унікальності та гідності. Педагог має сприймати учня як **Особистість**, а не просто об'єкт навчання.

- **Створення Гуманного Простору:** Вчитель стає архітектором освітнього середовища, де панують **Любов, Довіра, Повага та Співробітництво**. Це вимагає відмови від авторитарних методів, оцінювання, що принижує, та заміни їх на підтримку і натхнення.

- **Емоційний Інтелект:** Педагог навчається бачити та розпізнавати не лише знання, але й **внутрішній світ дитини**, її переживання та страхи, що особливо важливо після пережитих випробувань.

2. Формування Внутрішньої Стійкості (Рефлексія)

Ця філософія є критично важливою для самого педагога, слугуючи **джерелом його стійкості** в складні часи.

- **Моральний Компас:** "Бути людиною" – це постійний пошук **сенсів та цінностей** (як зазначалося у темі читань). Педагог, який усвідомлює свої цінності (гідність, відповідальність, справедливість), стає **моральним взірцем** для учнів.

- **Проходження Випробувань:** В умовах війни та соціальної напруги, філософія вчить вчителя **зберігати людяність**, знаходити **джерела стійкості** всередині себе та допомагати дітям осмислювати їхні випробування без втрати надії. Це прямий заклик до **емпатії та служіння**.

- **Самовдосконалення:** Педагог-гуманіст постійно працює над своїм духовним зростанням, розуміючи, що він може "запалити" лише тим світлом, яке **горить у його власному серці**.

3. Виховання Справжнього Громадянина

Наслідуючи філософію "Бути людиною", педагоги області зможуть виховати покоління, здатне відбудовувати країну на засадах гідності та етики.

- **Перехід від слова до дії:** Педагогічний процес має бути спрямований на практичне втілення високих ідеалів. Уроки та виховні заходи стають **сценаріями єднання**, де діти учаться **активно проявляти любов до Батьківщини** через вчинки, взаємодопомогу та відповідальність.

- **Сенс життя та Служіння:** Філософія допомагає учням знайти **особистісний сенс життя**, який виходить за межі матеріального і пов'язаний зі **служінням** – родині, громаді та Україні.

Зазначимо, що саме розуміння людяності, любові та духовності у часи великих змін та війни стало ключовим у цьогорічних педагогічних читаннях. Традиційно, щороку гостями заходу є представники Всеукраїнської асоціації гуманної педагогіки. Цьогоріч до читань долучилися:

- **Бак Вікторія Федорівна** – учитель біології Бахмутського НВК №11 Донецької області, учитель-методист, Відмінник освіти України, віце-президент Всеукраїнської культурно-освітньої асоціації Гуманної Педагогіки, кандидат педагогічних наук, Лицар Гуманної Педагогіки.

- **Матяшук Валентина Петрівна** – доцент кафедри педагогіки Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат історичних наук, Лицар Гуманної Педагогіки.

Вони глибоко **розкрили філософію людяності, любові та духовності** як **непохитну основу** для виховання та стійкості особистості у **часи повномасштабної війни та кардинальних соціальних змін**. Головний меседж їхнього виступу, який став ключовим для всіх учасників читань, звучав як: **«Бути Людиною – гуманістичний виклик в епоху великих змін»**, підкреслюючи необхідність морально-етичного лідерства педагогів у сучасному світі.

Сподіваємось, що для педагогів Черкащини філософія "Бути людиною" стане **наріжним каменем** для формування нового покоління, яке зможе гідно пройти випробування сьогодення і побудувати щасливе майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування загальної середньої освіти. URL <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посіб. Вид. 2-ге, доопрац. і доп. Дрогобич: Коло, 2006. 326 с.
3. Амонашвілі Ш.О. Кожний для мене Учитель. Хмельницький, 2014.
4. Амонашвілі Ш.О. Без серця що зрозуміємо? Хмельницький, 2006. - 68 с.
5. Амонашвілі Ш.О. Школа життя. Хмельницький, 2002. – 172 с.

6. Гнатишин О. Блаженніший Любомир. Думки у спадок. Львів : Свічадо, 2019, 112 с.
7. Захаренко О.А. Слово до нащадків. – Київ: СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с.
8. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям роботи. Харків : «Акта», 2012, 538 с.
9. Матеріали із власного досвіду.
10. Фото. Коротко про гуманну педагогіку.
[URL:https://vseosvita.ua/library/embed/0100fwic-668c.docx.html](https://vseosvita.ua/library/embed/0100fwic-668c.docx.html).

Валентина МАТЯШУК,
кандидат історичних наук, доцент кафедри педагогіки
Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної
освіти, Лицар Гуманної Педагогіки

ПАСТКИ МИСЛЕННЯ НА ШЛЯХУ ДО СЕБЕ

Освітні та філософські тренди ХХІ століття не часто пропонують людству осмислити духовне наповнення свого єства, а, між тим, завдання олюднення світового простору стоїть нині не менш гостро, ніж у ті часи, коли шукав людину у своєму античному світі Діоген чи розчарований Ніцше сумно констатував смерть Бога як загибель ідеального уявлення про людські чесноти.

Метою даної статті є спроба осмислення штучних перешкод, які ставить сучасний світ, вибудований на ґрунті і торжестві матеріальних цінностей, спрямованих передусім на обслуговування потреб людського тіла, тобто найнижчої сходинки піраміди А. Маслоу, до розвитку шляхетності та гуманності як вищих сходінок і піраміди А. Маслоу, і піраміди Р. Ділтса, і сповнення Божого задуму щодо людини.

Стислий ретроспективний аналіз попередніх епох світової історії виразно засвідчує, що, починаючи від античних часів, ведичної педагогіки аж до доби Просвітництва, видатні діячі формували панівні ідеології кожен для свого часу і народу й відповідно уявлення про людину, її призначення та місце крізь призму її духовних потреб. Мабуть, дивною для нашої освіти, побудованій на знаннєвому принципі, звучатиме думка Т.Аквінського про те, що «Знання поступаються місцем любові» [1], на розумінні гуманізму як торжества прав людини так само дивною може здатися думка К.Салютаті, одного

з ідейних засновників гуманізму, про те, що гуманізм – це передусім добропорядність, а вже потім ученість, кордоцентризм Г.Сковороди, педагогіка К.Ушинського, яка поєднала в собі гуманізм як завдання розвитку духу людського і реалізм як ті знання, що потрібні для професійної реалізації людини. Доба Просвітництва вперше поруч із завданням духовного розвитку людства поставила потребу матеріального добробуту, всі подальші епохи лише зміцнювали матеріалістичні ідеї і все більше нівелювали значення духовних цінностей.

В ХХІ століття людство ввійшло під гаслом формування ключових компетентностей, запропонованих як рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу для освіти впродовж життя. Державний стандарт базової середньої освіти України, розроблений спільно з іноземними фахівцями, базований на цих рекомендаціях і деталізує їх наступним чином: «Вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність, інноваційність, інформаційно-комунікаційна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, культурна компетентність, підприємливість і фінансова грамотність» і чітко конкретизує перелік наскрізних умінь, спільних для всіх компетентностей: «читати з розумінням, висловлювати власну думку усно і письмово, критично та системно мислити, діяти творчо, виявляти ініціативність, здатність логічно обґрунтувати позицію, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми» [2].

Компетентності проголошені як запорука успішності життєвої стратегії, проте питання про можливість повноцінного успіху без духовної складової залишається відкритим. Духовний інтелект як дзеркало людського в людині, що дарує їй відновлення цілісності свого буття через гармонію зовнішнього і внутрішнього світів (думки з діями), допомагає вирощувати в характері поціновані в усі часи людські чесноти, в порядку денному цих компетентностей не значиться.

Релігійний постулат про те, що людина створена за образом і подобою Бога, світська освіта не розглядає. Нечувані раніше можливості інформаційного впливу дозволяють легко накидати молоді

ті ідеї, що стають пастками на її шляху до себе, тобто до розвитку духовного ядра як ознаки людяності в собі. **Спробуємо розглянути окремі з них:**

✎ *широко пропаговані гасла толерантності та рівності* втратили визвольний сенс, який вони мали в попередні епохи, а тепер стали слугувати засобом стандартизації людства через нівелювання спочатку класів і станів, далі національностей, а тепер уже й статей. Толерантність розповсюджується не тільки як поважне ставлення до людей з особливими потребами, але й як вимога терпимості до прогандистських акцій ЛГБТ спільноти, прийняття гендерних наративів щодо множинних статевих ідентифікацій особи аж до зміни статі в підлітковому віці без дозволу батьків і медичної необхідності; *гібридизація світу*, що насаджується людству як гібридизація рослин, тварин, воєн, свідомості. Але ж будь-яка гібридизація – це ознаки виродження, наприклад, гібридні рослини не дають насіння, здатного до відродження. Для людей гібридизація свідомості призводить на фізичному рівні до статевої дезорганізації, на психічному – до втрати моралі, що ми й спостерігаємо;

✎ *ідеї постмодернізму* (забезпечені грантовими коштами) про те, що всяк вільний вірити у що хоче, може вважати себе та інших будь-ким, декларувати що завгодно призводить не до свободи особистості, а до кризи ідентичності людини, яка проявляється в тім, що вона втрачає здатність розуміти, ким є насправді, а значить, й унеможливорює її доцільну діяльність для свого і загального блага. І якщо раніше такі стани лежали в полі психіатрії, тепер вони вноrmовуються. Квадробери, теріантропи, фуррі тощо – ці начебто невинні забавки молоді – насправді тривожний дзвінок про загрози самоідентифікації себе як людини, що створена за образом і подобою Бога. Спекуляції на тім, що діти завжди полюбляли бавитися в театр, бал-маскаради тощо не витримують жодної критики, оскільки театр і бал-маскарад – це короткоплинне дійство для розваги, а квадратер – це стиль публічної поведінки, ідентифікація себе зі звіром;

✎ *меншовартість*. На превеликий жаль, ми ніяк не можемо позбутися ні тієї, що була накинута нам в радянські часи, ні тієї, яка накидається зараз через грантові освітні програми, що не мають жодної прив'язки до надбань вітчизняної педагогіки. Руйнується тяглість животворних педагогічних ідей українського

- народу, який зумів на них вижити і зберегтися попри роки власної бездержавності, чужі ідеї механічно накидаються свідченням власної бездарності і неспроможності до творчих потуг, що підточує почуття власної гідності, відчуття свободи думки та дії;
- ✎ *подвійні стандарти*. Саме школа через декларування рівності прав і обов'язків, рівності доступу до освіти, у відсутності яких діти наочно переконуються на кожному своєму кроці, закладає дитині криві стандарти, що можна говорити одне, а робити інше, бо всі так живуть. Таким чином підривається один із стовпів шляхетності людини – чесність;
- ✎ *штучний інтелект*. Освітній простір післядипломної педагогічної освіти переповнений курсами з освоєння вчителями інструментарію штучного інтелекту. Справді, зручно і легко, достатньо, вимкнувши спроможність власного інтелекту працювати, натиснути потрібну кнопчку. Але мозок і душа – це не тіло, та навіть тіло не вдається безкарно розвантажити від елементарного фізичного навантаження, тому й росте кількість спортивних залів, за відвідування яких люди платять гроші, а що буде для тренування атрофованого мозку, за якого ШІ буде все більше виконувати його функції? Мабуть, якісь спеціальні лабораторії і майстерні;
- ✎ *споживацтво як головна ідея життя*. Реклама заповнила простір і людина виявилась безсилою перед її заманливими гаслами. ЗМІ формують позитивний образ homo consumens – людини, що споживає, єдина мета якої – якомога більше мати і більше використовувати, та, яку так влучно описав Чак Поланік у своєму романі «Бійцівський клуб»: «Ось ти став бранцем свого затишного гніздечка, і речі, господарем яких ти колись був, стають твоїми господарями»[3]. Про небезпеки, які несе споживацька культура людині, попереджало багато вітчизняних педагогів, зокрема Г. Сковорода, який звертав увагу на те, як пересит породжує нудьгу, що веде до втрати моральних чеснот, В.Сухомлинський: «Лінь душі – от що відбувається, коли радості дитинства даються в готовому вигляді. Відбувається найстрашніше – людина відучується хотіти. Лінощі душі народжують лінь думки» [4] та інші;
- ✎ популярна цитата «*Ніщо людське мені не є чужим*» з твору римського письменника Теренція, що жив до нашої ери, втратила свій іронічний підтекст і подається як ознака широти поглядів,

емпатії та відкритості до людського досвіду. Насправді ідея починає керувати людиною, даруючи їй самозаспокоєння там, де вона мала б працювати над собою, долати свої недоліки та прагнути до вищих ідеалів, натомість вона підштовхує людину до самовиправдання своїх ганебних учинків;

☞ *мода на лідерство та успішність*, яка тайфуном налетіла на вітчизняну освіту й, здавалося б, мала запалювати молоді уми на власні подвиги для загального блага. Але додатком до них прийшло ще одне гасло «Бачу ціль – не бачу перешкоди!» (низка тренінгів з аналогічною назвою по всій країні). Ні, тут не тільки про цілеспрямованість, тут і про відсутність моральних бар'єрів для досягнення своєї мети. Лідерство та успішність у нашому суспільстві однозначно асоціюються з владним статусом та високими доходами і переконати учня в успішності життя двірника та наявності лідерської позиції в його життєвій стратегії бачиться майже нереальною справою. Гучні корупційні справи в країні навіть під час війни є переконливим доказом згубних наслідків таких гасел і стратегій, не підкріплених моральним імперативом;

☞ *щастя*. Анонсовані уроки щастя так і не були запроваджені в школах, між тим пошук щастя завжди буде актуальним для кожної людини. Українські книгарні пропонують молоді різноманітні рецепти щастя – японські, шведські тощо. Чи є правильним пропагувати теплі вечори в затишному домі з горнятком чаю чи кави в той час, коли в країні йде така страшна війна на виживання? Скільки нових ухилянтів та дезертирів появиться після штудіювання таких рецептів чужого щастя? Бачиться, що українська модель щастя мусить містити заклик до боротьби за те, щоб звільнений від внутрішніх і зовнішніх ворогів народ нарешті отримав можливість розбудовувати своє життя для власного і загального блага. Своєчасними для нас є роздуми К. Ушинського про те, що поцінованим є те щастя, яке не прив'язане ні до багатства, ні до родини, а полягає в служінні. У свій час видатний педагог ставив незручне запитання своїм сучасникам, яке так болісно відгукується і нам сьогодні: «Чи багато знайдеться батьків, які всерйоз, не для фрази сказали б своєму синові: «Служи ідеї народу, держави, навіть якщо це вимагатиме від тебе великих зусиль, нещасть, бідності і ганьби, навіть самого життя?..» [5];

☞ *мода на зневагу до думки про себе від інших людей.* Традиційне українське «а що люди скажуть?» не висміяв хіба лінивий. Між тим, ніхто не звільнений від обов'язку жити серед людей, кимось ми, за визначенням К.Т.Ясперса, стаємо «лише завдяки спільноті взаємного свідомого розуміння». Все частіше можна спостерігати молодих людей, які виключно ігнорують громадську думку про себе, часто стають загальним посміховиськом і не тільки не усвідомлюють це, а ще й пишаються як неабияким досягненням. Звісно, це не про те, що людина в пошуках себе має обов'язково йти за чужими підказками. Але ж порад стосовно того, як розрізняти доброзичливу критику від накидання ярликів чи знецінення, майже немає, натомість агресивна пропаганда нехтування думками людей торжествує. Настанова від В.Сухомлинського: «Пам'ятай, що ти живеш серед людей... Якщо та величина, яку ти бачиш сам в собі, величезна, а та, яку бачать в тобі люди, незначна... вмій мужньо зізнатися собі в цьому... зумій стати справжньою людиною» [6] зберегла свою актуальність для тих, хто прагне вирощувати в собі Людину;

☞ *торжество масової культури.* В міркуваннях над цим питанням проведемо примітивну аналогію з культурним простором минулого століття, коли радіо і телебачення – єдині доступні для широкого загалу культурні ресурси – щодня у своїх передачах між ідеологічними наративами транслиували класичну музику, підбірки арій видатних оперних співаків, народну музику, пісні, в яких ще були слова, а не тексти. Десь щось таки з того багатства осідало в душах. Сучасний культурний простір значно розширив свої межі, але звузив можливості дитині долучитися до найкращих духовних надбань людства через відсутність моди на них. В трендах – попса, реп, примітивізм, нецензурна лексика, за використання якої в художніх творах навіть Шевченківську премію дають. Студенти – надія завтрашнього дня країни - виходять на протестні акції з російською обценною лексикою як вироком вітчизняній системі освіти і культурним надбанням українців та свідченням перед світом, що ми з росіянами одна нація. І пів-суспільства аплодує, не в стані прорахувати всі наслідки і нові ризики для себе від такої активності. Школи, в яких самодіяльні колективи – хорові, танцювальні, музичні - відмінені, не можуть створити гідну альтернативу засиллю низькопробної так званої музичної продукції, яка заповнила всі

ресурси. Виринається така повсякденна практика час від часу на очі широкої публіки гучними скандалами, як от недавно у Львові, де підлітки під школою, що носить ім'я Героя України Юрія Руфа горланили пісні з репертуарів російської попси. Ми недопустимо забуваємо, що культура – це політика у найвищому її сенсі, бо саме вона визначає, що є для нас гідним, пошанованим, справедливим, священним, над чим не можна сміятися, бо перестасеш бути людиною. В.Сухомлинський вважав, що саме краса вчить розпізнавати зло і боротися з ним: «Тільки злиття розумного і красивого дає високоморальне» [6], якого так нам бракує в кожному дні. І, безумовно, смертельно для суспільства людей опротестовувати слухність зауваження нобелівського лауреата П. Капіци про те, що «Культуру треба насаджувати. Навіть силою. Інакше нас чекає крах»;

✎ *гендерне питання, чайлдфрі, нетрадиційна сім'я.* Ці три новітніх поняття розділити неможливо, оскільки вони всі тісно поєднані в єдиному ланцюжку, призначення якого - накинати новітній світогляд молоді, зруйнувати традиційну родину як запоруку міцної держави. Ліберально-гендерна ідеологія, здобувши панівне становище в низці так званих цивілізованих країн світу, через грантові програми впроваджується і в Україні попри те, що наші демографічні дані вперто свідчать страшну картину винищення українства, з одного боку - війною та її наслідками, з іншого – пропагандою легкого необтяжливого життя заради свого матеріального задоволення та душевного спокою, які показуються як несумісні з традиційною сім'єю, що має дітей. Чи може бути майбутнє в народі, який добровільно відмовляється відроджуватися, питання риторичне, так само, як і те, чи може мати повноцінну багатогранність людського життя особа, що сама відмовляється реалізуватися згідно до своєї природи;

✎ *токсичні батьки.* Сам термін вражає цинізмом, оскільки підриває підвалини інституту батьківства. Найгірше, що ним озброїли підлітків, які в силу відсутності досвіду і вікового прагнення змін та свободи будь-яку опіку чи турботу батьків можуть кваліфікувати як насильство над собою. Всі дорослі через це проходили, от тільки з часом починали розуміти, наскільки ж батьки свого часу мали рацію. Традиційна українська культура завжди була спрямована на святість родинних зв'язків, водночас

вона була достатньо сміливою і відкритою, аби не заплющувати очі на негативні риси людських характерів, в тім числі й батьків. Завдання освіти – дати інструментарій порозуміння між поколіннями, а не розвести їх по різні сторони барикади, вкладаючи в дитячий розум усвідомлення не просто не ідеальності, а отруйності батьків, думки про те, що вона їм нічим не зобов’язана, що вона не просила її народжувати, що вона сама владна вирішувати. коли їй приходить додому, а батьківські вимоги – пряме зазіхання на її свободу тощо. Матеріальний розподіл суспільства автоматично формує з батьків – скажімо, батьків-учителів – лузерів, бо на свою зарплату вони не можуть забезпечити ті гуртки чи секції, одяг, іграшки тощо, що є трендовими в дитячих середовищах. Звісно, асоціальні батьки мають нести відповідальність за свою поведінку і їхня дитина має бути захищена, але ж якою ювелірною має бути робота психолога, щоб не посіяти зерна зневаги і нелюбові до найрідніших там, де є просто конфлікти на ґрунті непорозуміння. В. Сухомлинський свого часу, в повоєнному бідному українському селі, звертався до своїх учнів: «Не вимагай від рідних неможливого...» і всією системою освітньої діяльності у своїй школі всіляко сприяв тому, «щоб у кожної дитини в серці найрадіснішим, найдорожчим, найсвятішим були мати, батько, брати, сестри, друзі» [6]. Чи ж застаріло?.

Ми торкнулися лиш окремих викликів на шляху до людяності в собі. Не вчителі ті виклики створили, але саме їм належить їх постійно вивчати, осмислювати й урахувувати у своїй роботі з учнями, адже «вчительська професія – це людинознавство, постійне, те, що ніколи не припиняється, проникнення у складний духовний світ людини», з тим, щоб допомогти дитині стати людиною. Осмислення феномену людини і людського є вічним, допоки буде сама людина. Сучасна Вікіпедія трактує: Людина (лат. homo; українське слово походить від прасл.: *ljudь) – жива, наділена інтелектом істота, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури». Словник української мови дає своє визначення: «Особа як утілення високих інтелектуальних і моральних властивостей». Хто знає, що запропонують завтра письменники, філософи світу, у своїх визначеннях людини. Мабуть, кожне з них буде правильним для свого випадку, адже скільки людей, стільки й думок. Важливо тільки, щоб ми, вчителі, у всіх тім розмаїтті суджень

про людину, не розгубили ті визначні риси, які й дозволили виділити її з тваринного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 17 висловів св. Томи Аквінського Джерело: CREDO: <https://credo.pro/2020/01/254603>
2. Державний стандарт базової середньої освіти <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti>
3. Поланік Ч. Бійцівський клуб. Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». – 2016. – 256 с.
4. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В.О.Сухомлинський. – К. : Рад. шк., 1988. – 304 с.
5. Ушинський К.Д. Твори: в 6-ти т. Т. 5. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Київ: Рад. школа, 1955. 430 с.
6. Сухомлинський В.О. Твори в 5 Т. – Т.3. – С.560
7. Людина. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Людина>
8. Людина. <https://slovnkyk.me/dict/vts>

Ніна БОНДАР,
учитель початкових класів
Жашківського ліцею № 3 Жашківської міської ради

УРОКИ СЕРЦЯ: ЯК ЛЮБОВ ТВОРИТЬ МАЙБУТНЄ

Ми живемо у час, коли світ потребує не лише розумних, а насамперед добрих і чуйних людей. Саме навчальний заклад має стати тим місцем, де дитина відчуває любов, прийняття і віру у власні сили. Гуманна педагогіка повертає нам головне – розуміння, що серце вчителя є тим світлом, від якого запалюються серця дітей.

Гуманна педагогіка – це педагогіка серця. У початковій школі все починається з любові до дитини. Коли дитина відчуває, що її приймають і розуміють, вона відкривається до знань і світу. Попри всі виклики сьогодення, наставники зігрівають дитячі серця добрим словом і щирою усмішкою, продовжують створювати для дітей простір довіри, радості й емоційної безпеки. Адже малечі потрібна не лише наука – їй потрібні тепло, стабільність і людяність дорослого,

який поруч. Я провела для своїх другокласників дві терапевтичні гри, створені в межах проєкту громадської організації «Смарт Освіта» спільно з дитячою та сімейною психологинею Світлоною Ройз.

Під час гри «Сила усмішки» учні вчилися відчувати й передавати силу позитивних емоцій. У нашій мові є два схожі слова: «посмішка» – із відтінком іронії, та «усмішка» – щира, добра, тепла. Саме вона стала символом гри. Учасники «приміряли» різні шаблони усмішок, дивилися у дзеркало чи камеру, і на їхніх обличчях з'являлися справжні емоції радості. Цей настрій передавався й іншим, а фотографії усміхнених дітей стали своєрідним оберегом довіри та безпеки.

До Міжнародного дня психічного здоров'я провела ще одну гру – «Скажи мені: сила запитань», яка допомагає дітям пізнавати себе та вчить слухати інших. Під час гри вони по черзі витягували картки із запитаннями, роздумували, щиро відповідали, ділилися власними почуттями. У класі панувала тепла, доброзичлива атмосфера, а наприкінці всі склали пальчиками сердечко – символ підтримки та єдності.

Такі хвилини щирості, емпатії та радості – це не просто частина уроку. Це прояв великого серця Вчителя, який попри все залишається Людиною – доброю, чуйною, здатною дарувати спокій і віру своїм дітям.

У час війни вчитель – це не лише наставник, а й опора, яка своїм теплом, увагою й підтримкою допомагає дитині відчувати безпеку навіть під час повітряних тривог. Щоб підняти настрій їм після недоспаної ночі та відволікти від сумних думок, я пропоную моїм другокласникам в укритті зайнятись малюванням. Часто вони дарують мені свої роботи, на яких зображено десятки сердечок, веселку, квіти, дерева. Я обіцяю зберегти їхні подарунки. Буває таке, що малюнок виконаний на невеличкому клаптику чи нерівно вирваному аркуші, але для дитини важливо почути, що я його збережу. Це вселяє їй віру в те, що вона важлива для мене, що я її підтримую, я з нею. Навіть прості жести вдячності – дитячий малюнок, сердечко чи веселка – стають для дітей символом турботи та віри, що поруч є дорослий, який їх розуміє й захищає. А для мене – це безцінні миті, коли розумієш: попри втому, тривоги й виклики, варто жити, працювати, любити. Бо саме дитячі усмішки, щирість і довіра дають сили й натхнення залишатися Людиною, навіть «під дощем».

Учитель, який сіє зерна добра, любові й творчості у дитячі серця, з часом збирає врожай вдячності, тепла та живих людських історій, пов'язаних із моїми вихованцями. Ці історії повертаються до мене через роки.

Одного разу на святі прощання з початковою школою я показала всім присутнім роботу дівчинки – невеличку книжечку, яку вона багато років тому створила власноруч: написала оповідання, вірші, намалювала ілюстрації. Авторкою виявилася мама Тамара. Вона, ледве стримуючи сльози, зворушено пригадала цей дитячий витвір і щиро дякувала за хвилюючі відчуття, що повернули її у безтурботне дитинство. А її донька Софійка стояла поруч і з гордістю дивилася на маму – ту маленьку дівчинку з великою душею, яка колись теж писала свої перші рядки.

А ось ще одна історія. До мене в клас привела свою дівчинку Єву мама Ілона, у якої я свого часу теж була першою вчителькою. Після школи вона вирішила сама стати на педагогічний шлях, і мені було приємно, що її взяли на роботу в наш ліцей вихователем групи продовженого дня та ще й у мій клас. На день народження мамі Ілоні я подарувала малюнок слоника та паперову аплікацію. Її здивуванню не було меж! Вона згадала, як виводила олівцями кожну лінію, як підбирала кольори. Ілона не могла повірити, що вчителька зберегла її роботи. Мені було приємно бачити її радісні очі та приймати на свою адресу слова подяки.

Я люблю дарувати емоції людям. А ще більше, коли вони приносять приємні моменти у життя не одного когось, а всіх членів родини.

Цього року, до Свята першого дзвоника, я подарувала аплікацію грибочків із осіннього листа, яку колись у першому класі виготовив хлопчик Назар. Він навчався у класі, який я, на жаль, не довела до випуску – вийшла заміж і переїхала до міста. Тоді Назар написав мені паперового листа, поклав у конверт із маркою й попросив зберегти його назавжди.

Минуло багато років. Назар виріс, одружився, теж переїхав до міста й навіть оселився неподалік – став моїм сусідом. Тепер у нього вже своя родина, син і донька. Я показала його дружині той самий лист і сказала, що виконала обіцянку – зберегла його. Вона сфотографувала сторінки, а згодом розповіла, що вся сім'я разом перечитувала лист, дочекавшись доньку-студентку з навчання.

Той лист подарував усім море теплих спогадів, радості й гордості за тата, який тоді так красиво й грамотно писав. А Назар посміхався, дивлячись на свій каліграфічний почерк.

Я й досі бережу це послання – як символ дитячої щирості, вдячності й тепла, яке об'єднує серця навіть через роки.

За час роботи переконалася: усе, що ми вкладаємо в дітей – увагу, турботу, віру, – залишається з ними назавжди. Кожен малюнок, зошит чи лист – це ниточка, що єднає покоління, нагадуючи, що справжня педагогіка живе в серці, у щирих емоціях і людяності.

Діти – моє натхнення, мій сенс, моя віра. Сьогодні важливо, щоб вони розуміли, що слова «Батьківщина», «свобода» і «мир» – це не просто поняття, а їхня майбутня відповідальність за відбудову України.

Мені, як учителю, натхнення дають самі діти та ще люди, які стали на захист країни та нагадують, як важливо залишатися Людиною.

Одного разу я організувала зустріч своїх учнів із учасником бойових дій. Він щиро розповідав про війну, радив дітям учитися, жити з гідністю. Діти писали листи, виготовляли обереги, дарували квіти, а після зустрічі він сказав: «Як би важко не було – усе можна витримати заради таких дитячих очей».

Минув рік – і ми дізналися, що Герой загинув. Було важко сказати дітям, але я знала: їх треба вчити реальному життю. І тепер, під час хвилини мовчання, хтось, можливо, згадує того доброго дядечка, який

дарував їм віру і тепло. Саме завдяки таким людям наші діти сьогодні можуть навчатися й мріяти. А я щоразу переконуюся: бути Вчителем – означає бути Людиною.

В. О. Сухомлинський писав, що найважливіше джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні відносини з дітьми в дружньому колективі, де вчитель не тільки наставник, а й друг, товариш. Гуманний освітній простір – це простір співпраці, а не контролю. На уроці важливо не лише «чому навчив», а й «як дитина почувалася». Коли учень відчуває себе партнером, він охочіше навчається і зростає духовно. Ось такі практики я втілюю в життя: «Дитина дня», «Мій настрій», «Як будемо вітатися?», «Коло вибору», спільні екскурсії з батьками, День іменинника, «Скринька доброти», в яку вкидають фішки за будь-який зроблений безкорисливий позитивний вчинок у ліцеї, у місті чи в селі, відзначення календарних свят, проведення методичних тижнів, запрошення батьків для знайомства дітей з їхніми професіями тощо.

Створюючи гуманний освітній простір, ми будуємо не просто заклад знань, а місце, де виховується Людина з великої літери. Нехай на кожному нашому уроці, у кожному слові й погляді буде тепло, яке дарує дітям віру в добро і в себе. Саме з таких зернят любові проростає майбутнє України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : у 5 т. Київ : Радянська школа, 1976–1977.
2. Цитати Василя Сухомлинського. URL: <https://vseosvita.ua/library/tsytaty-vasylia-sukhomlynskoho-vykhovannia-navchannia-za-sukhomlynskym-580600.html>
3. Смарт-освіта. URL: <https://smart-osvita.org/%D0%9D%D0%B0%D1%88%D1%96%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8/psykholohichna-pidtrymka/>
4. <https://zhashkiv3.school.org.ua/news/17-52-51-23-10-2024/>
5. <https://zhashkiv3.school.org.ua/news/11-42-22-10-10-2025/>
6. <https://zhashkiv3.school.org.ua/news/11-55-52-07-10-2025-19578/>

Наталя ШУКРУТА,
учитель української мови та літератури вищої категорії
Вороненського ліцею Жашківської міської ради
Уманського району Черкаської області

БЕРЕГИНИ ДИТИНСТВА У ВОЄННУ ДОБУ

*Коли навколо темрява – вчитель стає свічкою, що
запалює віру в дитячих очах.*

***Із народних освітянських висловів
воєнного часу***

У світлі ідей гуманної педагогіки, яка проголошує дитину найвищою цінністю, а серце вчителя — головним інструментом виховання, професійне служіння в умовах війни набуло сакрального значення. Сьогодні, коли зовнішній світ руйнується від вибухів, саме вчитель покликаний зберегти внутрішній мир дитини, плекаючи в її душі вогники віри, любові та психологічної стійкості. Сучасні всеукраїнські педагогічні читання стають простором для осмислення цього унікального досвіду духовного опору. Пропонована стаття розкриває філософію «педагогіки серця» в дії на прикладі щоденної праці сільського ліцею, де вчитель постає не просто транслятором знань, а справжнім духовним щитом — Берегинею дитинства у воєнну добу.

Кожен із нас сьогодні не просто вчитель. Ми – берегині та береги дитинства, яке війна намагається вкрати, але не може знищити. Ми – ті, хто щодня будує міст між страхом і надією, між болем і вірою, між сьогоднішнім і майбутнім. Ми ті, які несуть світло туди, де його іноді майже не видно.

Коли 24 лютого 2022 року небо стало чорним від вибухів, здавалося, що світ навчання зупинився. Але вже через кілька днів у багатьох домівках знову пролунало знайоме: «Доброго ранку, діти! Починаємо урок...»

Ми не чекали, поки стане легше – ми просто взяли й почали вчити, бо знали: школа – це більше, ніж місце, де здобувають знання. Це місце, де зберігається життя.

Війна показала нам, наскільки важливою є роль учителя у долях дітей. Коли навколо – вибухи, тривоги, втрати, саме слово вчителя може стати тим тихим маяком, який веде до безпеки.

Ми стали не лише педагогами, а й психологами, волонтерами, іноді – другою родиною для тих, чії батьки на фронті або виїхали.

Пам'ятаю, як діти приходили до школи після тривоги – злякані, мовчазні. Ми починали урок не з теми, а з короткої розмови: «Як ви? Що вам сьогодні допомогло не боятися?»

Іноді ці хвилини спілкування були важливішими за будь-які параграфи.

Наші діти змінилися. Вони швидше подорослішали, стали уважнішими до слів, чутливішими до емоцій. І ми, вчителі, вчимося разом із ними – розуміти біль, підтримувати, не втрачати людяності навіть тоді, коли хочеться мовчати.

Ми навчаємо не лише математики, літератури чи історії – ми вчимо жити, попри все.

Звідки ж ми черпаємо сили?

Перше джерело – наші діти. Коли бачиш, як вони пишуть твір про майбутню перемогу, малюють сонце над рідним селом, усміхаються під звуки сирени – розумієш, що ми маємо боротися далі. Коли бачиш, як учень, сидячи у сховищі, тримає в руках зошит і хоче писати диктант, – розумієш, що Україна вистоїть.

Коли дівчинка з п'ятого класу каже: «Я хочу бути вчителькою, щоб навчати дітей навіть під час війни» – серце наповнюється гордістю.

Друге джерело – спільнота вчителів. Я працюю в сільському ліцеї. І тут ми не просто колеги, ми – родина. Ми разом переживаємо все: від збирання допомоги для ЗСУ до спільного чаювання після важкого дня. Ми ділимося не лише підручниками, а й людським теплом. І це тепло – безцінне.

Третє джерело – любов до нашої неньки -України. Саме вона дає сенс нашій праці, навіть коли сили на межі. Бо ми не просто вчимо – ми зберігаємо українське слово, культуру, мову. Ми вчимо дітей не просто любити свою землю – ми показуємо це власним прикладом. Кожен вишитий рушник у коридорі, кожне свято вишиванки, кожен урок, початий словами «Слава Україні!», – це частинка нашої духовної стійкості.

І, нарешті, віра. Віра у дітей, у колег, у перемогу, у те, що кожен урок – це ще один цеглинка у фундамент мирного майбутнього. Ми живемо вірою, що настане день, коли в нашому ліцеї замість сирени

пролунає дзвін перемоги. І діти, які зараз малюють малюнки з написом «Мир», виростуть і збудують нову Україну – сильну, розумну, світлу.

Ми часто чуємо: «Учитель не на фронті». Але насправді – ми теж у бою.

Наш фронт – це **класна кімната**, де ми захищаємо дитячі серця від страху. Наші інструменти – не зброя, а слово, знання, доброта. Кожен урок української мови – це акт опору ворогові, який хотів би, щоб це слово зникло. Кожен урок історії – це нагадування: ми – нащадки тих, хто не скорився. Кожна дитяча усмішка – це маленька перемога над темрявою

Ми, освітяни, довели: українська школа живе навіть без світла, без інтернету, іноді без класів. Але ніколи – без душі. Кожен наш урок – це акт опору. Кожне слово українською – це промінь світла в темряві. Кожна усмішка дитини – це доказ, що ми непереможні.

Тому сьогодні я хочу подякувати кожному з вас, хто щодня стає поруч із дітьми – не лише як учитель, а як людина, що вчить любити життя.

Наша стійкість – не у відсутності страху, а у здатності діяти, попри страх. І доки ми вчимо, доки діти вірять у нас – Україна вистійть.

Ми не обирали ці обставини, але ми обрали – **не здаватися**. І це робить нас сильними. Стійкість українського вчителя – це не гучні слова, це тиха щоденна праця: коли проводиш урок під час відключення світла, коли роздруковуєш матеріали вдома, бо дітям треба вчитися, коли усміхаєшся, щоб дитина не відчула твого страху.

Ми – вартові дитинства. Ми – продовження світла, яке не згасає навіть у найтемнішу ніч. І поки ми стоїмо біля дошки, поки діти дивляться на нас із довірою – Україна жива.

Пам’ятаймо: сила українського вчителя – у серці, а джерело нашої стійкості – в любові. Разом ми – світло, яке не згасне навіть у найтемнішу ніч.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1977.
2. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Київ: Освіта, 1993.
3. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: основи теорії і практики. Київ: Либідь, 2019.
4. Гончаренко С. У. Педагогічна стійкість у кризових умовах: досвід українського вчителя. Київ: Педагогічна думка, 2023.
5. Міністерство освіти і науки України. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни: методичні рекомендації. Київ: МОН, 2022.
6. Локшина О. І. Освіта в умовах війни: виклики та відповіді українських педагогів. *Український педагогічний журнал*. №2 (2023). С. 15–24.
7. Зеленська О. Діти війни: як школа допомагає вистояти. Освітній простір UA, 2023.
8. Волонтери освіти України. Педагогічний фронт: свідчення вчителів у час війни. Львів: Світ, 2023.

Інна КУЗНЄЦОВА,
учитель англійської мови
Жашківського ліцею №3 Жашківської міської ради

ХТО НЕ ЖИВ ПОСЕРЕД БУРІ – ТОЙ ЦІНИ НЕ ЗНАЄ СИЛІ

В епілозі поеми «Касандра» Лесі Українки чітко сформульовано рядки: «Хто не жив посеред бурі-той ціни не знає силі». Так, я погоджуюся, адже життєві труднощі виникають у кожної людини, та не всі можуть подолати їх швидко і спокійно. Це все, звичайно, залежить від характеру людини. Велика сила волі належна не кожному з нас. Незважаючи на негаразди в житті, людина повинна зберігати віру в собі та оптимізм. До сили потрібна ще й душевна стійкість, до того ж бажання боротися, бути нескореною людиною у складних життєвих ситуаціях, витримувати випробування, які б перед тобою

доля не ставила і, звичайно, вміти пристосовуватися до них. Завжди намагатися бути цілеспрямованою і наполегливою людиною, уміти цінувати кожну річ: і травинку, і рослинку, і знати в чому сенс життя. Вірш «Сенс життя»:

У чому сенс щасливого життя
Це батько, мати і дитя
Це хліб й до хліба на столі
Це мир і радість на Землі.
Життя-це небо голубе,
Й сім'я, що любить так тебе,
І люди щирі, й добре слово,
Це рідна українська мова,

Яка звучить так барвінково.
Життя-це на полях пшениця
Це пахне свіжа паляниця,
Веселий спів пташок в гаю,
І ти, здається, мов в раю.
Життя-це шум дерев в лісах,
Це запах квітів у садах,
Дзиччання бджілки трудівниці,
Вода джерельна у криниці.
Життя-це люди всі здорові,
Відверті й щирі при розмові.
Тож, щоб усе в житті це мати,
Потрібно нам про це подбати,
Й даремно час не марнувати.

Тільки сильна людина здатна бачити позитивні моменти навіть у труднощах, сприймаючи їх як можливість рухатись вперед зі світлою метою і бажанням навчатися та вдосконалюватися. І це залежить від особистих рішень і досягнень. У душі через страждання, життєві випробування потрібно самому мати силу це все побороти, бо це залежить не від когось, за тебе ніхто це не зробить. Тож надія на свої сили замість чекати допомоги від інших, тому що кожен із нас за власне життя несе відповідальність.

Така особлива ознака духовної людини-радіти успіхам інших щиро, без неприємних емоцій. У сильних духом людей немає справ, кинутих на пів дорозі, бо вона знає, що їй треба зробити і хоче це здійснити, не шукає відмовок, а доводить розпочату справу до кінця.

Додам до сказаного, що жити потрібно сьогоднішнім, а не минулим чи майбутнім. Це означає, що своє нинішнє становище потрібно усвідомлювати і вміти відчувати його.

Ніколи людина не буде сильною, якщо страх заважає її розвитку, тому треба боротися з ним і намагатися відрізнити розумне занепокоєння від пустого. А помилки, які допускаються у нашому житті, і неомріяні надії, які не виправдалися, не мають нас спиняти. Потрібно дати собі шанс спробувати знову. А для цього потрібен дух та сила, і набутий досвід не відхиляти, а оптимістично підносити цілі вище. Саме допитливість і терплячість допомагають знайти моральну силу і читати, і цікавитись художньою літературою, проводити час у музеях, театрах, на природі і в парках. Навчившись робити приємні речі комусь іншому, ми по-іншому сприйматимемо світ-перед нами бачення краси неперевершене, і це потрібно передавати оточуючим.

А ми працюємо із здобувачами освіти,

дітьми, які травмовані морально і психологічно. Тому цей процес відновлення чи покращення дитячої душі піддається завжди легко, які б ти цілі не ставив або скільки часу не витрачав чи не прикладав зусиль. А це залежить від того, в якій сім'ї зростає дитина, як уже сформувався її характер... А до того ж складність і в тому, що ми живемо в часи війни з рашистами, які захопили найголовніше: спокій і тишу у людських серцях, кожен день відчутні сирени, страх втратити рідних і близьких на війні. Ми, вчителі, намагаємося витримувати і підтримувати таких дітей у складній ситуації, бо ми вважаємо себе сильними духом, і наша сила допомагає долати всі перешкоди, незважаючи на будь-які несприятливі обставини.

Контролюючи власні емоції, не шукаємо як відійти від цього, прагнемо зцілити дитячу душу, наповнити різні прогалини чимось

цікавим, дати дитині зрозуміти, що з болем і страхом вона не одна, а з нею також і ми, вчителі.. На виховних заходах, на годинах спілкування, ми з дітьми часто говоримо про людські цінності людини, її моральні риси характеру, і обов'язково зупиняємось на одній з них-сильній духом людині. Бути сильною духом людиною — це не означає ніколи не відчувати страху чи розпачу, це означає вміти підвестися після кожного удару долі та йти далі. Саме тому на наших зустрічах ми вчимо дітей, що справжня сила народжується всередині, коли ми вчимося співчувати, підтримувати одне одного та вірити у власні сили навіть у найтемніші часи. Ми, педагоги, прагнемо стати для них тим надійним маяком, який не просто вказує шлях у шторм, а розпалює в їхніх серцях вогник незламності, допомагаючи кожній дитині вирости особистістю, здатною долати будь-які життєві випробування з гідністю та вірою у краще майбутнє.

І найкращим прикладом для дітей і нас є наші нескорені, незламні Герої, які захищають рідні Україну від орків, людей(чи можна так назвати), які не жаліють ні старих, ні малих, ні цивільне населення.. Для наших Захисників важлива і фізична сила, яка робить їх сильними, та без неї неможливо долати проблеми, негаразди, труднощі, не маючи іншу силу-силу її духу.. Тож вона виявляється в різних людей, не тільки військових, а й людей прикутих до інвалідних візків. Герої на фронті, на війні, проявляючи свій героїзм у ході різних бойових дій, конфліктів виживають у найважчих умовах, жертвують своїм життям заради інших. Ці люди вміють також боротися зі своїми хворобами, зазнаючи ударів долі, залишаються бути духовно багатими людьми, сильними попри зливу, бурю, яка пошкодила тіло та не знищила стійкість духу. Саме вони є прикладом мужності і сили для молодого покоління, та й для нас усіх свідомих людей-залишатися людиною, яка не втрачає своїх найкращих якостей і йде вперед через всі випробування, і саме їх можна називати володарями наймогутнішої незламної сили духу. Якою б не була ця сама сила духу людини, вона робить кожного з нас сильною особистістю і змушує вірити в чудеса. Ця сила спрацьовує в людині, як імунна система, потрібна організму.

І на завершення свого виступу, процитую слова, взяті з Біблії: «Господи, мені потрібна твоя надприродна сила, щоб вистояти і не здатися. Коли я втомлений і слабкий, ТИ сильний, Боже, і ти моє єдине джерело допомоги. Я не можу воювати без тебе. Навчи мене молитися і довіряти Тобі, щоб зруйнувати ті твердині, які тримають мене безпорадним. Зміцни мою віру, Господи. Зроби мене хоробрим, щоб я

міг вистояти і боротися в духовних битвах в своєму житті та в нашому світі.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українка Л. Поема «Касандра». URL: <https://osvita.ua/school/hrestomatiya/10class/86658/>
2. Колісник В.В. Вірш «Сенс життя».
3. Всеукраїнський Собор. 20 дивовижних біблійних віршів про Божу силу . URL: <https://sobor.com.ua/news/bozha-sila>

Лариса ЛЯСКІВСЬКА,
учитель мистецтва Жашківського ліцею №3 Жашківської
міської ради Черкаської області

ГУМАННИЙ ПРОСТІР ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ВИВЧЕННЯ МИСТЕЦТВА

У час викликів, пошуку нових сенсів в освіті є цінності, які залишаються вічними. І одна з них – гуманізм, тобто бачення кожної дитини як особистості, неповторної і гідної поваги. Тому як вчитель мистецьких дисциплін хочу поговорити про гуманну педагогіку, про серце вчителя, про моє ставлення до дитини, про атмосферу довіри, любові й безпеки, яку створюю в класі. Це унікальна можливість торкатися найглибших струн дитячого серця, розкривати духовний світ, формувати естетичне мислення, ціннісні орієнтири, здатність відчувати прекрасне. Плекати гідність і сумління, віру й любов, милосердя. Адже майбутнє України залежить від того, якими людьми виростуть наші діти.

Саме мистецтво не вивчає напам'ять, а відкриває, не диктує, а запрошує до співтворчості. Без любові, довіри, свободи й поваги неможливо пробудити в дитині творчу іскру, що перетворює звичайне завдання на витвір, а освітній процес – на натхнення.

Коли учень бере пензель, торкається клавіш фортепіано, робить перші танцювальні рухи чи сольо виконує на імпровізаційній сцені улюблену пісню – він відкривається. І в цей момент надзвичайно важливо, хто поряд. Яким буде педагог – таким буде і цей досвід.

Вчитель мистецтва не тільки навчає дітей нотної грамоти, кольорознавству чи техніки виконання. Це той, хто створює безпечний простір, де можна помилятися, пробувати, відчувати, де творчість підтримується, а не оцінюється суворо.

Дитина відкриється тому, хто приймає її щиро. І наше завдання – бути з дітьми на одному емоційному рівні, підтримувати, не порівнювати, не тиснути. У мистецтві не працюють лише техніки – працює любов, яка оживляє процес. Учитель любить дітей і свою справу, дарує не лише знання, а й тепло, яке здатне розтопити страх, невпевненість, сором'язливість. Саме любов дає розквітнути творчому «Я» дитини.

У мистецтві немає «правильних» і «неправильних» дітей. Є різні темпераменти, стилі, бачення. Тому вчитель не вчить копіювати, а допомагає знайти себе.

Гуманний освітній простір – коли учень не боїться імпровізувати, пропонує власну ідею, бачення, образ. Дитина – творець, бо саме в такому просторі її не критикують за «неправильну» ноту, не знецінюють щирий рух чи експресивну імпровізацію. Коли вчитель слухає учня, то й учень починає чути себе.

Вже понад три роки ми з вами живемо і працюємо в умовах війни. Повномасштабне вторгнення росії принесло до нашої країни біль, втрати, тривогу, відчуття невизначеності. І найбільше це відчули діти.

Ми не можемо змінити хід війни, але ми маємо інший фронт – освітній, духовний, людський. Кожен із нас відіграє свою роль у цій боротьбі. Кожен із нас працює задля перемоги.

І гуманність, любов, мистецтво – це зброя на цьому фронті. А дитина з її потребами, болем, мріями про майбутнє має стояти на першому місці. У ці страшні роки діти втрачають батьків, дім, почуття безпеки. Вони чують сирени замість пісень, читають новини про загиблих замість казок. Тому учитель мистецтва стає для них не просто викладачем, а тим, хто допомагає зберегти душу живою.

Хочу розглянути роль учителя мистецтв в умовах війни. По-перше, використовувати творчість як терапію. Малюнок, пісня, танець, театральна постановка, виховні заходи – це не просто уроки. Це форма самовираження, емоційного розвантаження, психоемоційної підтримки. Це спосіб передати те, що словами не скажеш. Для занять із мистецьких дисциплін (уроки образотворчого, музичного мистецтва, мистецтва в старших класах) важливо не лише “заспокоювати”, а й розвивати естетичний смак, творчість, мислення. Тому найкраще комбінувати твори, які мають позитивне або життєствердне емоційне забарвлення, зрозумілі дитині за сюжетом та образами, легко адаптуються у практичну діяльність (намалювати, переспівати, розіграти сценку). Доречно використовувати картини Марії Примаченко, феномена українського мистецтва, у яких звірі, квіти, фантастичні істоти – не страшні, а добрі. Навіть якщо виглядають дивно, вони завжди мають лагідний, усміхнений вираз. Це світ, де зло не перемагає, де природа й люди живуть у гармонії. Для дітей у часи війни її твори – символ віри в добро і мир; роботи Клода Моне – ніжні, світлі, заспокійливі; картини Ван Гога – теплі твори (чого варті 11 відтінків «Соняшників»). Для прослуховування пропоную хорові дитячі твори Миколи Леонтовича – «Щедрик», «Дударик», «Зайчик», українські колискові, особливо у виконання Ніни Матвієнко, народні та адаптовані казки. Вони одночасно заспокоюють, розвивають творчу уяву й дають моделі подолання труднощів.

По-друге, допомогти усвідомити роль мистецтва як простору миру. У кабінеті мистецтва можна створити острівця краси й спокою, де дитина відчуває себе не «жертвою війни», а людиною, яка творить, яка має силу впливати на світ через мистецтво. Якою енергією, ритмом, зарядилась пісня «Ой у лузі червона калина» після її виконання вокалістом гурту «Бумбокс». Ця пісня відразу

згуртувала всіх людей – і малих, і дорослих. В учнів вона найчастіше викликає гордість, почуття єдності, патріотизму, відваги та надії про мир. Вони виконують її із задоволенням і на уроках, і на перервах. А нещодавно наші вихованці в укритті під час повітряної тривоги естафетою проспівали її, клас за класом.

По-третє, учитель має бути емоційною опорою. Наша відповідальність – не лише навчити техніки малювання чи інтонаційного співу, а й створити атмосферу затишку, довіри, бажання мріяти.

Як не згадати слова Лесі Українки: «Хто не жив посеред бурі – той ціни не знає силі». Четвертий рік ми, українці, живемо тільки з думками про перемогу. Мільйони людей стали жертвами цієї страшної війни. І ця біда згуртувала, об'єднала усіх. І ми в тилу, і наші захисники живемо з почуттям відповідальності за долю держави, відчуттям особистої причетності до неї, бо зрозуміли ціну життя і ціну втрати.

Я сьогодні перебуваю у подвійній ролі: підтримую своїх учнів і сама несу свій власний біль і тривогу, бо я – мама сина–захисника, який у пеклі війни. Тому розумію кожну людину, яка перебуває в такому тривожному стані.

Надіюсь, молюся за усіх воїнів. Вірю, що син обов'язково повернеться додому, до родини, до донечки, до дружини...

А допомагає мені робота – наповнена, цікава, відповідальна. Вона відновлює мою душу і наповнює емоціями та враженнями. Я роблю все можливе, щоб підтримати і допомогти кожній зраненій дитячій душі. І якщо мені це вдається, значить сенс мого життя – ошчасливити навколо себе десятки дитячих сердець!

Отже, основними цінностями гуманної педагогіки саме у часи війни вважаю:

- **ЛЮБОВ.** Саме вона допомагає зцілювати
- **БЕЗУМОВНА ПІДТРИМКА.** Дитина має право на слабкість, сльози, помилки
- **ПОВАГА ДО ВНУТРІШНЬОГО СВІТУ,** бо за кожним малюнком, пластичним рухом може стояти глибока травма або надія на мрію.
- **СВОБОДА ТВОРЧОСТІ,** бо іноді найцінніший урок, коли дитина сама вибирає, про що їй малювати, грати чи співати.

І на своїх уроках я дослухаюсь до їхнього вибору, бо діти знаходять наше, українське...

Що ми можемо зробити вже сьогодні? Почати з себе, зі свого тону голосу, зі слів, які ми говоримо. З того, як ми реагуємо на дитячу роботу – хвалимо, надихаємо чи обмежуємо?

Відмовитись від оцінки як єдиного критерію. Деколи тепле слово, щире захоплення значать більше, ніж 12 балів.

Давати учням більше свободи в темах, підходах, ідеях. Хай пробують, хай помиляються, хай зростають.

Пригадуються слова Костянтина Ушинського: «Дитина – це не посудина, яку треба наповнити, а факел, вогонь, який треба запалити».

І цей факел, цей вогонь є в нас самих, і ми запалюємо світло в дитячих очах через мистецтво: красу, емоцію, музику, колір, рух!

І саме в цьому – найглибший сенс гуманної педагогіки в часи війни. Бо навіть під звуки сирен діти мають право танцювати. Навіть у підвалі – малювати мрію. Навіть на руїнах – співати пісню життя.

*Не міряйте дитячу душу балом,
Дайте свободу крилам для польоту!
Хай факел серця, що війна ламала,
Запалить творчість, віру і турботу.*

І, якщо ми збережемо в них здатність творити – ми збережемо Україну!

Неля ГАРНАГА-ГУДКОВА,

учитель початкових класів

Кам'янського закладу загальної середньої освіти № 2

з поглибленим вивченням окремих предметів

Кам'янської міської ради Черкаської області

БУТИ ЛЮДИНОЮ – ЦЕ ВИБІР ЩОДНЯ

Щоб стати Людиною, треба виховати в собі людину...

В. Сухомлинський

Часто мої учні запитують мене: «Чому ви стали вчителькою?» І поринувши в дитинство, я пригадую, коли ходила в садочок, то мріяла бути вихователем, а коли пішла до школи, то захотілося стати вчителем.

Моїм першим учителем була Мельник Галина Олександрівна. Я дуже любила спостерігати за нею, мені здавалося, що їй так легко було

проводити уроки. На той час я й уяви не мала, яка нелегка ця праця – бути вчителем.

Василь Сухомлинський писав: «Працю вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити. Ткач уже через годину бачить плоди своїх турбот. Сталевар через кілька годин радіє вогняному потоку металу – це вершина його мрії; орач, сіяч, хлібороб через кілька місяців милується колосками і жменею зерна, вирощеного на полі... А вчителеві потрібно працювати роки і роки, щоб побачити предмет свого творіння; буває минають десятиріччя, і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив».

Я не маю чарівної палички. Не вмію зцілювати рани дотиком чи повертати час назад, але щоранку я заходжу до класу, де сидять вони – маленькі діти з великими серцями. І я хочу лише одного, щоб вони стали справжніми людьми. Не обов'язково вченими. Не всім бути академіками, але обов'язково – людьми з совістю, серцем і добром у душі.

Колись Олександр Захаренко влучно зазначив: «Діти – це живі квіти на полі нашого життя. Вони ростуть, і те, якими вони виростуть, залежить від нас».

І я часто думаю про це, коли дивлюсь у дитячі очі. Дехто з них ще не навчився читати, але вже вміє відчувати нещирість. Дехто ще не розуміє складних слів, але дуже тонко розрізняє, хто його любить, а хто – терпить. Вони все бачать. І вони вчаться – не з підручників, а з нас.

Моїм учням по 6 років. У них ще молочні зуби і синці на колінах, але в них уже є перші тріщини на серці. Комусь бракує маминої ласки, хтось ночами чує батьківські сварки, а хтось просто мовчить – занадто тихо для дитини.

Я не можу змінити все їхнє життя, але я можу зробити школу місцем, де їм буде тепло, де їх вислухають, де їх чекатимуть.

«Серце віддаю дітям», – писав Василь Сухомлинський. Це не гасло. Це – єдина правда, за якою можна йти, якщо хочеш виростити Людину.

Коли я бачу, як дитина поділилася цукеркою з однокласником – я бачу не просто вчинок. Я бачу зерно людяності. І я плекаю його – словом, дотиком, прикладом. Коли хтось піднімає папірець з підлоги, не тому що боїться зауважень, а тому що не може бути байдужим – я знаю: ми на правильному шляху.

Мене часто питають: «Чого ти хочеш навчити дітей?» І я відповідаю не про математику, читання чи правопис. Я хочу навчити їх співчувати, коли болить чужому. Вибачатися, коли винен. Брати відповідальність за свої вчинки. І не мовчати, коли треба сказати правду.

Справжня людина – це не герой з підручника. Це та, хто: повертає загублений гаманець, поступається місцем у громадському транспорті, не принижує, навіть коли правий, не мовчить, коли бачить несправедливість, не дає скривдити однокласників.

А хто вчить цьому? Ми – вчителі.

∞ УРОК ДОБРОТИ – він не записаний у календарному плані. Але діти його запам'ятають краще за всі формули.

∞ УРОК ЛЮДЯНОСТІ – це коли дитина бачить, як вчитель просить пробачення за помилку.

∞ УРОК ГІДНОСТІ – коли ми самі не боїмося бути чесними: перед адміністрацією, перед собою.

«Нам болить не те, що ми втомлюємося. Болить те, що ми іноді не встигаємо дати дітям головне – себе», – писав Сухомлинський.

Щоб виховати Людину – треба самому бути Людиною. Ліна Костенко писала: «Людина нібито не літає... А крила має. А крила має!» І я вірю: мої діти теж мають крила. Тільки іноді вони складені. І моє завдання – допомогти їм розгорнутись. Може, для когось це будуть крила музики, для когось – добрих справ, для когось – крила слова. Але головне – не зламати їх, не обрізати... не зробити з них зручних і мовчазних.

Учитель – це творець. І за допомогою його ласкавого і теплого слова, завдяки його щирій посмішці і постійній підтримці, діти виростають Людьми. Вчитель, як гончар, виліплює кожного учня, творить Людину. І кожна людина є несхожою ні на кого.

Бути Людиною – це вибір щодня. Справжні люди – не ті, хто ніколи не помиляються. Справжні люди – це ті, хто не бояться зізнатися, що помилилися. Не ті, хто завжди сильні, а ті, хто не бояться плакати. Не ті, хто живуть гучно, а ті, хто живуть по совісті.

Давайте вчити дітей бути такими. І почнемо – із себе.

Шановні вчителі! Дякую вам за вашу доброту, терпіння і щоденну тиху мужність.

Справжня Людина – це світло, а ми – ті, хто вчить світити.

Оксана КОЛОМІЄЦЬ,
учитель початкових класів, соціальний педагог Вороненського
ліцею Жашківської міської ради Черкаської області

УЧИТЕЛЬ, ДІТИ, ВІЙНА: ДЖЕРЕЛА НАШОЇ СТІЙКОСТІ

Сьогодні ми живемо в особливий історичний період – період випробувань, болю й водночас великої сили духу. Війна торкнулася кожного – і дорослого, і дитини. Вона змінила звичне життя, наповнила його тривогами, втратами, але й відкрила в нас джерела неймовірної стійкості, любові й віри.

Учитель у час війни – це не просто фахівець, який передає знання. Це людина, яка стала для дитини опорою, другом, підтримкою. Кожен із нас щодня долає страх і втому, але знову й знову виходить до дітей – із теплом, спокоєм і словами надії: «Ми разом. Ми сильні. Ми обов’язково переможемо.»

Наші уроки сьогодні – це не лише навчання, а й терапія, простір безпеки, де дитина може бути собою, де її чують і підтримують. Ми не просто навчаємо грамоти чи математики – ми вчимо жити, співчувати, не втрачати людяності.

В умовах війни кожен учитель став воїном свого фронту – освітнього, духовного, людяного. І наш фронт не менш важливий, ніж той, де лунають постріли. Бо ми тримаємо тил. Ми тримаємо дитячі серця.

Ми знаємо: дитина, яка бачить турботу, добро, увагу, виросте сильною. Навіть тоді, коли її дитинство минає під звуки сирен, вона вчиться не боятися – бо поруч учитель, який вірить у неї.

Сьогодні ми з гордістю можемо сказати: українська освіта вистояла. Попри евакуації, відключення, обстріли, ми продовжуємо навчати. Хтось – у класі, хтось – онлайн, хтось – у бомбосховищі чи за кордоном. Але нас усіх об’єднує одне – любов до дітей і віра у наше майбутнє.

Наші діти – це особливе покоління. Вони змужніли передчасно, але не втратили чистоти й щирості. Їхні малюнки – це молитви. Їхні твори – це відображення болю й водночас безмежної любові до України. Коли дитина каже: «Я хочу миру» – це не просто слова. Це поклик серця, що торкає кожного з нас.

Джерела нашої стійкості – у простих речах:

- ∞ у вірі, що добро переможе зло;
- ∞ у вдячності нашим воїнам, які дають нам можливість навчати;
- ∞ у підтримці колег, які підставляють плече;
- ∞ у любові до кожної дитини, навіть якщо вона зранена війною;
- ∞ у силі нашої мови, пісні, традицій, культури, що зберігають український дух.

Ми черпаємо силу в родині, у спільноті, у кожному теплому слові, у кожній дитячій посмішці. Ми віримо, що наша справа – важлива. Бо саме ми, учителі, формуємо майбутнє – те, яке настане після Перемоги.

І коли прийде мир – а він неодмінно прийде – діти пам'ятатимуть не лише страхи, а й любов, яку ми їм дали. Пам'ятатимуть, що навіть у темні часи поруч були ті, хто вірив, підтримував, не здався.

Ми, учителі, – це коріння, яке тримає дерево української нації. Діти – це його пагони, що проростають до сонця. А наша спільна стійкість – це ґрунт, у якому зростає нова Україна: сильна, освічена, добра, людяна.

Нехай кожен день у школі буде промінчиком світла, який розганяє темряву. Нехай наша праця буде вдячною молитвою за життя, за дітей, за Україну. Бо саме вчитель і дитина – це те диво, яке тримає країну навіть тоді, коли навколо війна.

Ми – Україна. Ми – народ, який неможливо зламати. І наші діти житимуть у мирі, який ми всі разом виборюємо сьогодні.

Дайте нам навчати наших дітей: зображення.URL: <https://nus.org.ua/2026/02/02/dajte-nam-navchaty-ditej/>

Алла Пришлюк
учитель початкових класів,
Жашківського ліцею №1
Жашківської міської ради
Черкаської області

МИСТЕЦТВО БУТИ ЛЮДИНОЮ

Ти знаєш, що ти – людина?
Ти знаєш про це чи ні?

Василь Симоненко

Люди, їх мільйони... Усі вони різні і неповторні. Вони як ті зорі на небі, що сяють яскравим світлом.

Жодна людина на землі не повторює іншу, навіть якщо це близнюки. Неповторне і життя, яке дуже швидко минає. Тому не можна відкладати на потім ні добрих справ, ні дружби, ні кохання, ні мрій. Проблема людини і людяності хвилювала людство в усі часи. Ще у 5 ст. до н.е. китайський філософ Конфуцій писав про те, що потрібно виховувати в собі людяність та доброзичливість.

Якось Один східний володар захотів пізнати всю історію людства. Мудрець приніс йому 500 томів. Зайнятий державними справами, цар відіслав його, наказавши викласти все в більш стислій формі. Через 20 років мудрець повернувся. Історія людства займала тепер всього 50 томів, але цар був уже занадто старий, щоб подолати стільки товстих книг, і знову відіслав мудреця. Пройшло ще 20 років і постарілий, посивілий мудрець приніс володарю один-єдиний том, який уміщав усю премудрість світу, яку той прагнув пізнати. Однак цар лежав на смертному одрі і у нього не залишилось часу, щоб прочитати навіть одну книгу. Тоді мудрець виклав йому історію людства в одному рядку: людина народжується, страждає і помирає. Адже мати вигляд людини неважко, а от бути людиною дуже складно.

Не одне покоління замислювалося над питанням «Хто така людина, для чого вона живе на Землі?», «Що значить бути справжньою людиною?»

Бути людиною – це велика відповідальність. Відповідальність перед собою і людьми за свої вчинки, за свої діяння і свої слова. Людиною бути дуже складно, адже справжня людина повинна мати такі риси, як чесність, доброзичливість, добросовісність, порядність і відповідальність. Кожен з нас хоч раз замислювався над тим, щоб

змінити себе. Але перш ніж змінюватися, потрібно подумати чого ти хочеш і яким у цьому житті ти хочеш бути. А потім потрібно виховувати саме ті якості в собі, які допоможуть досягти поставленої цілі.

Думаю, що я не одна така, яка ставила перед собою запитання: що у цьому світі робить нас людьми? А й справді – що?

Певно, кожен з нас може назвати себе людиною, якщо опиратися на рівень нашого розвитку – всі ми «*homo sapiens*» – «людина розумна». Та чи кожен з нас може назвати себе людиною, опираючись на речі значно глибинніші? Так, я «людина розумна». Але чи я «людина людяна»?

Саме людяність і є тією рисою, яка визначає ЛЮДИНУ в особі. Але як досягти тієї людяності? Як віднайти її в собі, як відчутти? Я схильна вважати, що людяність – це «сопричастя» любові з милосердям. Лише тоді я можу називатися людиною, коли віднайду в собі ці чесноти й навчуся дарувати їх іншим. Бо чи можу казати, що я – людина, коли живу лише для себе, не звертаючи уваги на інших?

Бути людиною непросто. У наш час багато хто забуває, які якості її вирізняють. У житті можна навести багато прикладів, що заради кар'єри забувають, як це – бути людиною. Потрібно завжди пам'ятати, що не всі люди доброзичливі та чесні до вас, тому треба бути дуже обережним до навколишнього середовища. Чи потрібні людям добрі вчинки? Чи може доброта зцілити людину? Що це за ліки? Так, ліки це – слова. Є народна мудрість «Добре слово лікує, а зле – калічить». Всі ми люди, але не кожному з нас вдається проявити всі людські якості, цьому потрібно вчитися довгі роки і докладати зусилля щоб проявити їх. Добросовісна людина – це чуйна і обачна людина, яка робить добро і вміє бачити прекрасне.

Подивіться на людей, які нас оточують. Вони успішні? Чи можуть вони сказати, що вони найщасливіші у світі? Чи можуть вони сказати, що вони задоволені своїм життям? Чи хочуть вони, щоб їхні діти жили таким життям, який живуть вони? Запитайте, не бійтеся.

Не треба бути ясновидцем, щоб зрозуміти, що більшість людей не відчуває задоволення від свого життя. Вони хотіли б ним насолоджуватися, а не страждати. Вони хотіли б, щоб кожен новий день приносив радість і усмішки, а не нові порції стресу, страждань, поневірянь і головного болю. Життя людини сьогодні перетворилося на боротьбу за виживання. Людина відчуває себе самотньою у цьому світі. Чому так відбувається?..

Не всі люди у цьому світі усвідомлюють, що усе в нашому житті тримається на любові. Вона – фундамент, на якому все будується, й вона – опора, яка утримує, коли все йде нанівець. І любов до ближніх є саме тією харизмою, якої нам варто вчитися, щоб досягнути ту «незбагненну й далеку» людяність. Та чи є любов істинною, коли вона не милосердна? Коли вона не віддана й не готова віддати частинку себе для інших? Вона – жертва в світі, в якому всі налаштовані проти неї. Вона звертає свій погляд до небес, сподіваючись на допомогу Бога, але не бачить підтримки. Вона починає звинувачувати у всіх своїх бідах свою долю, злий умисел. Людина бачить причину своїх бід в інших людях, які їй заважають жити щасливо. І причина всього цього – в безвідповідальності. Дитина, яку змалку привчили боятися відповідальності, уникати її будь-якими способами, коли виростає і стає дорослою, так само боїться відповідальності.

Сьогодні я все більше переконуюся в тому, що моє життя залежить тільки від мене. Я – єдина, хто несе відповідальність за своє життя і знаю, чого мені треба. І тільки від мене залежить якість мого життя і мій успіх. Ми маємо і в найважчій ситуації чинити як люди, і немає того інтересу, ні національного, ні особистого, який міг би послужити для нас приводом поводитися як нелюди. Ми не обирали ні країну, де народимося, ні народ, у якому народимося, ні час, у якому народимося, але обираємо одне: бути людьми. Тобто, справжня любов до свого народу не може бути сліпою до його неправди та злочинів.

Світ стає жорсткішим, коли люди перестають бачити цінність в інших. Байдужість до несправедливості, толерування злочинів чи участь у них руйнують саму основу суспільства. Але кожен із нас може стати тим, хто не дозволить злу взяти гору.

Наш вибір сьогодні формує не лише наше життя, а й світ навколо нас. Бути людьми – означає не лише обирати добро, але й виховувати в собі принципи, які зроблять світ кращим. Кожен добрий вчинок – це вклад у майбутнє, де справедливість і моральність залишаються основними цінностями.

Потрібно дарувати людям добро, радість, і не чекати віддачі. Пам'ятати, що все повертається, як бумеранг. Усе, що «посіємо» за своє життя, те й «пожнемо». Успіх приходить лише до того, хто його прагне. Не потрібно чекати, що хтось відкриє вас, відкрийте себе самі і тоді ваше життя насправді буде гідним.

Перед великим розумом схиляємо голову. Перед великим серцем - коліна!" -говорить народна мудрість. Вважайте кожен день маленьким життям і робіть його якомога повнішим та змістовнішим.

Щодня, лягаючи спати, запитуйте себе: "Що я зробив сьогодні? Чи задоволений собою? Завтра постараюся зробити більше й з користю для всіх". Усе, що "посієте" в один період свого життя, "пожнете" в інший. Людина народжена для того, щоб робити добро іншій людині, залишити гарний спогад у серцях ближніх своїх. Бо успіх приходить лише до того, хто його прагне. Не чекайте, що хтось відкриє вас, відкрийте себе самі і тоді ваше життя насправді буде гідним. Ми всі маємо вибір. І від нього залежить, яким буде світ навколо нас.

*Давайте людяними всі ставати,
Нести у світ любов і доброту.
Тепла побільше людям дарувати...
Й цю істину візьмімо за мету...*

Надія Красоткіна

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чому чесність і справедливість важливі для майбутнього. URL: <https://p-uapc.te.ua/novyny/buty-lyudmy-chy-nelyudyamy-vybir-shho-formuye-svit/>
2. Ковтун В. Що означає для мене бути людиною? URL: <https://ij.ogo.ua/suzh/shho-oznachaye-dlya-mene-buti-lyudinoyu/>
3. Френе С. Антологія гуманної педагогіки. 1997. 224 с.
4. Бути людьми чи нелюдями: вибір, що формує світ. URL: <https://p-uapc.te.ua/novyny/buty-lyudmy-chy-nelyudyamy-vybir-shho-formuye-svit/>

Тетяна ЧЕБАН,
учитель початкових класів
Михайлівської гімназії-філії
Драбівського ліцею Драбівської селищної ради
Черкаської області

УЧИТЕЛЬ ЯК ПРОВІДНИК МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Виховання дітей — це, власне, самовдосконалення, якому ніщо так не
допомагає, як прагнення виховати дітей у добрі.

Василь Сухомлинський

Ми маємо бачити в дитині — людину! Допомогти їй розкрити потенціал, вдосконалити здібності, повірити у власні сили. А головне — допомогти навчитися не боятися жити, відкривати нове, долати труднощі та невпинно рухатися вперед.

У вірші відомого українського педагога, письменника, режисера, автора-виконавця Володимира Шинкарука є такі рядки:

*Час зупинить неможливо,
Так хочеться вірити в диво,
Так хочеться бути щасливим
І не боятись життя!*

«Не боятись життя», — це кредо самого автора, життя якого — боротьба. Це боротьба з життєвими труднощами, додання перешкод і досягнення творчого олімпу, а в кінці життя — боротьба з тяжкою хворобою і відвойованих у неї п'ять щасливих років життя в творчості, поруч з онуками. І врешті — перемога. Перемога життя. Автор наголошує: «Не страшно боятись смерті — страшно боятись життя».

Своїм студентам Володимир Шинкарук завжди давав надію, вмів підтримати, допомогти повірити в їхні сили. Він сам щиро вірив у своїх вихованців. Вони бачили цю віру в його очах і самі починали вірити, що в них все вийде.

Ми повинні допомогти дітям бути реалістами і мати міцну віру та непорушну надію, що у нас все вдасться!

Діти мають бути готові до того, що життя сповнене тривоги, перешкод. Воно не буде гладеньким. Але людині Господь не дає хреста не по силах. Людині дається рівно стільки випробувань, скільки вона може витримати.

А ці випробування, насправді, нам потрібні. Вони потрібні для гартування нашого характеру. Камінь б'ють молотом. Б'ють для того, щоб відбити від нього все зайве. Метал гартується вогнем, аби стати міцнішим.

Саме проходячи випробування, ми відкриваємо в собі сили, про які навіть не здогадувалися. Але тут дуже важливо усвідомлювати, що самі ми не зможемо пройти свій шлях. Ми пройдемо його лише у співтворчості з нашим Творцем, з Богом, який нас створив і заклав у нас наші здібності. Лиш довірившись Богу, ми зможемо все здолати. Та важливо розуміти один духовний закон, який не всі знають: Господь не любить боязливих. Тому що страх - це недовіра Богу. Ми ж маємо повністю довіритись Господу і впевнено рухатися вперед, безстрашно реалізовувати наш таланти, даний Богом, вдосконалювати себе, як мовиться, всіляко намагатися стати кращою версією себе.

Згадаймо знамениті слова Ліни Костенко, які мають стати нашим дороговказом:

А треба жити. Якось треба жити.

Це зветься досвід, витримка і гарт.

І наперед не треба ворожити,

І за минулим плакати не варт.

Треба жити це життя. Кожну мить сприймати як Божий дарунок і наповнити кожну мить світлом, працею, прагненням до пізнання.

Пізнавати світ – це найпрекрасніше, що може бути. Як важливо для вчителя допомогти дитині пізнавати світ. Допомогти побачити, який же він прекрасний. Інколи це усвідомлення доводить до сліз. Це сльози очищення. Бачити красу природи, що віддзеркалюється в ранковій росі, милуватися заходом сонця, променем світла, що пробивається крізь зелень лісу... Все це – надзвичайно.

І звісно творчість! Як прекрасно навчитися писати вірші! І насправді на це здатна кожна людина. Ми не говоримо про шедеври. Ми говоримо про самореалізацію дитини, про пізнання себе, своїх почуттів, прагнень, вилитих у віршах... А скільки небачених пластів ховають у собі різні науки! Як цікаво пізнавати, відкривати ці таємниці.

Все це – так захоплююче! І саме на педагога покладена місія - допомогти дитині пізнати все це і розкритися в цьому.

Особливо усвідомлення цієї місії важливе сьогодні – в час загальнонаціональної боротьби українського народу за свою рідну землю, за свободу та незалежність нашої держави, за щасливе

майбутнє наших дітей. Захисники України тримають фронт, а кожен з нас, на своєму місці повинен тримати свій фронт – культурний, освітній, духовний... Саме від нас, учителів, залежить, які цінності будуть засіяні в серця наших дітей сьогодні і який плід вони дадуть завтра. Адже саме сьогоднішнім дітям будувати майбутнє нашої Держави.

Насправді, вчитель може навчити лише власним прикладом. Скільки б теоретичних закликів і доказів не намагався втілити вчитель, дитина сприйме сказане ним лише, якщо педагог сам живе за тими ж принципами, які декларує. Тож вчитель повинен сам невпинно вчитися, самовдосконалюватися, боротися з власними страхами, аби учень бачив у його очах непохитну впевненість та відданість тим ідеалам, які він сповідує.

Великий потенціал на цьому шляху має гуманна педагогіка. Перед нами має бути образ людини. Людини як образу Божого. Ми маємо бачити цей образ у кожній дитині. І намагатися тяжіти до ідеалу людяності, що наслідує ідеал божественності. Адже сказано: «Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий» (Євангеліє від Матвія. 5:48).

І найперше, це тяжіння до досконалості у дотриманні заповіданих нам чеснот. Тут варто згадати слова давньогрецького поета Гесіода, який наголошував: «Шлях до чесноти обтяжливий і важкий, вона не дається від народження, а вимагає постійних життєвих зусиль».

Інколи навіть може здатися, що на якомусь етапі досягти омріяного людині майже неможливо. І тут згадуєш слова, які підбадьорюють і дають силу рухатися далі. Це слова самого Господа нашого Ісуса Христа: «Неможливе для людей – можливе для Бога» (Євангеліє від Луки. 18:27).

Коли діти ставлять мені питання, як подолати труднощі, я наводжу їм слова одного відомого журналіста, який сказав: "У нас не може бути відчаю, безнадії. Адже ми завжди, в будь-якій навіть найскладнішій ситуації можемо звернутися до Бога. Ми можемо щиро помолитися. І Господь нас обов'язково почує. Як милосердний Отець. І допоможе".

Тож поки наші воїни борються зі зброєю в руках, у нас має бути своя зброя, про яку сказав відомий український кобзар Василь Жданкін. Це саме він першим публічно виконав майбутній гімн України «Ще не вмерла Україна» на першому фестивалі «Червона рута». В одній з його пісень є такі життєстверджуючі слова:

*Та не падаймо духом, братове,
І ставаймо плечем до плеча.
Нам за щит буде Божесє слово,
А молитва за вістря меча.*

І завершити хочу словами, які прочитала в Інтернеті. На жаль, не знаю, хто їх автор. Але вони для мене – дороговказ. І їх я наводжу своїм учням: *«Вмерти не важко. Потрібно навчитися жити, коли важко... І саме тоді відкривається таємниця людського духу. Бо жити у світлі й радості вміє кожен, а от не втратити віри в темряві, не зламатися в скорботі, не озлобитися в болю —це вже подвиг».*

Життя стає найціннішим тоді, коли воно випробуване. У хвилини, коли серце плаче, а душа прагне здатися, ми раптом відчуваємо поруч руку Божу. І тоді розуміємо: не ми самі тримаємося за життя, а Господь тримає нас, щоб ми змогли йти далі.

Навчитися жити, коли важко – це навчитися довіряти Богові більше, ніж власним відчуттям. Це дивитися на завтрашній день не очима страху, а очима віри. І тоді навіть у найчорніші ночі засвітиться зоря надії.

Бо жити – це значить вірити. Жити – це значить любити. Жити – це значить знати, що за будь-якою темрявою неодмінно прийде світанок.

Усе це — віру, безстрашність, вміння бачити красу й тримати духовний фронт — неможливо просто вписати у шкільну програму чи переказати словами. Діти не слухають наших повчань — вони читають наші душі. Якщо вчитель сам під час випробувань не падає духом, якщо його власні очі випромінюють те саме світло віри в найтемніші часи, дитина переймає цей стан без жодних зайвих пояснень.

Сила прикладу вчителя полягає в тому, щоб бути для учнів живим свідченням Божої любові та стійкості. Коли ми самі безстрашно йдемо вперед, долаючи труднощі з молитвою та щирою посмішкою, ми вчимо дітей найголовнішої науки — науки жити. І саме цей живий, не виплаканий, а вистражданий і переможний приклад педагога стає для вихованців надійним дороговказом, який вони пронесуть крізь усе своє життя, розбудовуючи вільну, сильну та духовно багату Україну.

Людмила РУДЬ,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель української мови та літератури
вищої кваліфікаційної категорії, «учитель-методист»
Жашківського ліцею №1
Жашківської міської ради
Черкаської області

НА ВІДСТАНІ СЛОВА

Що є любов? Любов – першооснова, любов – це Бог. Творчість (зокрема і поезія) – спосіб наближення людини до Творця. Спосіб очищення, оновлення, самозбереження. Спосіб збагнути себе, відповісти на запитання: «Для чого у цьому світі?». Життя складне до простоти. Тому...

*Хочеш відчувати біль – живи .
Хочеш відчувати жар – борись.
Хочеш збагнути суть – помри.
Хочеш відчувати мить – зупинись.*

Боротьба за себе – неодмінна умова виживання. Світосприймання через кохання – чим не спосіб самовираження? Постійне прагнення до віддзеркалення своїх почуттів у іншій людині, глибокій духовно, яка сприймає цей світ так, як сприймаєш його ти.

*Я від тебе далеко, й до тебе
Десь на відстані сонного ляку,
Що зростає у відгомін тиші,
Що з'являється видом серця.*

*Я від тебе далеко, й до тебе
Не дотягнуся сяєвом ночі
І чеканням душі не долину,
Пісню серця дзвінку не змалюю.*

*Я від тебе далеко, й до тебе...
В небосонні травневого ранку
Захлинаюся зорями світла...*

*Та ніколи в тобі не змілію.
Ти ніколи в мені не змілієш.
Ось за що я до зір тобі вдячна.*

Пошук ідеалу і мимовільне усвідомлення того, що це – ілюзія, самообман. Людей мільйони. Знайти серед них одну, твою – надкосмічне везіння. Якщо це взагалі є можливим. Або якщо така людина взагалі існує. Неймовірність до неможливості.

*В вишневім літі,
В золотім зеніті
Сім поцілунків
Заплела зима.
Я воскресаю
Із вогнених квітів,
П'ю біль розлуки,
А тебе нема.*

*Вже сонцеквітом
Золотиться літо
І небо губить
Золоте перо.
На терні слова
Розцвітає вітер,
На трунку серця
Пророста зело.*

*А сім осоннів
Золотяться сонцем...*

Людина від народження і до смерті – самотня. Тому – біль...
Затамований, надривний, до мовчазного стогону...

*Життя – це мить,
А як болять!
Ппульсує болем в висоті...
Життя – це подих в темноті.*

*Життя – це відчаю ковток,
На рівні «так» -- шалений крок.
Життя – це стогін до небес,
Життя – це сон, який воскрес.*

*Життя – це мить,
Ця мить – одна.
Бери й смакуй її*

До дна.

Душа – оголений нерв. Поезія – самозахист. Намагання зберегтися у чомусь нетлінному (теж ілюзія). Намагання уникнути болю, а потім усвідомлення його неминучості і прийняття.

Постійне відчуття шаленого лету миттєвостей, постійне балансування між «так» і «ні». І ось кохання – можливість ухопитись за цей світ, підсвідомо, інтуїтивно.

Одвічна підсвідома туга за тим, що є миттєвим, швидкоплинним, а тому ще більше – вартісним. Краса природи і краса людських взаємин... У весняному квітуванні ні тіні бруду, ні натяку на нищість. А лише радість від можливості народжувати красу та втішатись нею. Цикли природи і періоди людського існування – це дві грані одного цілого – земного життя.

Катарсисна лірика? Можливо. Очищення поезією? Так. І - очищення любов'ю.

Усе тимчасово і кінечно. Вічність (можливо) – у Слові:

*Не прагну віддзеркалитись в тобі
Бажанням, зойком, спалахом цілунку.
Шукаю слово вищого татунку
У звичній різнобарвності юрби.*

*Я прагну невагомості небес,
І сонцеликості травневих ранків.
Шукаю від смеркань і до світанків,
Шукаю в дивоспокої себе.*

*Невідворотно занотовую щомить
В життя яскравий відблиск акварелі.
Гублюся в невиразності постелі,
Та й сірість однобарвністю болить.
Ти дивом прорости в мені не зміг,
Та я навчилась навіть це прощати.
Я не гублюсь в протяжності доріг,
Гублюсь в кінечності усіх початків.*

Тому у буйноцвітті літнього ранку–подих осінньо-зимових настроїв.

*Курчаве літо за вікном
Заосеніло небесами.
Уже тепла знімає саван*

І вдалеч б'є одним крилом.

*І я пливу собі й пливу
У невимовність самотині,
Вбачаю фарби сніжно-сині
В залитім спекою саду.*

*Пронизує буяння трав,
Самих основ торкнеться гірко.
Зелений лист цілує гілка,
Щоб не згубився, не пропав.*

*В душі тріпочеться: «Люби!»
В палких обіймах заметілі
Сніжинки квітами летіли,
Щоб відтворити сон трави...
І я до тебе так лечу,
Співаю день осінньо-дзвінко.
Спинися. Чуєш: плаче гілка?
Її не зрозуміть дощу...*

Самотність – це доля, яка колесує твою душу. Вистойш? Яка нагорода за силу духу? – Ти сам.

*Колеса самотності
Намотують мій біль
На вісь життя
І повільно висотують з мене все -
До останньої краплини.
Залишаюсь сам на сам
Із тихим звуком Всесвіту
І сама дзвеню зойком
На весь білий світ.*

*Відшукати себе у ньому –
Велика нездійсненність...*

Любов – індикатор Всесвіту.

лише мовчанням

*і азбукою морзе
викарбуємо ми
свої почуття
на пульсі Всесвіту*

А життя — це дар, щедрий подарунок звище. Маємо це усвідомлювати. Маємо любити цей тимчасовий (для нас), а тому ще більше цінний світ і все, що є в ньому.

*Заховалось життя в фіолети,
Я у ньому по серце бреду.
Біль пронизує спокоєм: «Де ти?»
Віднайду!*

*В скронях лунко простує вічність,
Зупиняється Всесвіт на мить.
Захлинаються воском свічі: «Жить!»*

ПІСЛЯСЛОВО

Гортаючи сторінки цього збірника, ми мимоволі стаємо свідками дивовижного процесу – творення Людини в Людині. Назва наших педагогічних читань «**Моє велике бажання – бути Людиною**» – це не просто гасло. Це внутрішній маніфест кожного вчителя, який у часи найбільших історичних випробувань і загальнонаціональної боротьби обрав тримати найскладніший фронт – духовний.

Гуманна педагогіка вчить нас простої, але фундаментальній істини: неможливо виростити крила дитині, якщо сам педагог розучився літати. Матеріали, представлені у цій збірці, наочно доводять, що черкаське вчительство не просто декларує цінності, а живе ними. Кожна стаття, кожна методологічна знахідка чи роздум колег просякнуті ідеєю *співтворчості* – співтворчості вчителя, учня і Творця.

Слово повчання може залишитися на папері, але **живий приклад учителя** – його витримка, його здатність не ламатися в скорботі, його безстрашність перед труднощами й щира довіра Богові – стає для учнів незаперечним дороговказом. Наші вихованці вчаться жити, коли важко, дивлячись на нас. Вони вчаться любити світ, помічаючи сльози очищення в наших очах від краси ранкової роси чи призахідного сонця.

Шановні читачі! Ви ознайомилися з матеріалами цієї збірки й переконалися, що вона охоплює широку палітру думок, орієнтованих на створення гуманного освітнього середовища. Живий, вистражданий і натхненний досвід учителів-практиків доводить: серце вчителя є тим світлом, від якого запалюються серця дітей. Ці напрацювання неодмінно стануть у нагоді кожному, хто шукає практичних підказок, як підтримати учня, повернути радість пізнання у шкільні класи та як плекати ментальне здоров'я і стійкість вихованців.

Нехай цей досвід буде для вас джерелом натхнення, професійної незламності та нових педагогічних відкриттів міцної, вільної й духовно багатой України. Адже все те, що здається неможливим для людей – завжди можливе для Бога!

З повагою, ваша **Світлана ГАРЯЧА**

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом КНЗ «ЧОПОР ЧОР»
Зам. № 1823 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1